

I N H O U D S O P G A V E

Het secularisme in de moderne tijd FRANS van DONGEN	2	Besnijdenis – een pijnlijke zaak PAUL HOPSTER	20
Van het bestuur DIK KRUIHOF	6	Turkije LEON WECKE	21
De kinderen van de theocratie 1 KLAUS-J. WOUTERS PÖLTL	7	<i>BOEKEN</i> Schepper van een nieuwe Tora MICHIEL WIELEMA	22
“Onze koning” MAARTJE KLOMP	10	Gevaarlijke filosofie FLORIS van den BERG	27
De saaie koran ANTON van HOOFF	11	Ik lees de koran uit ANTON van HOOFF	32
Respect van eigenschap tot dilemma PETER MAASSEN	12	<i>REACTIE</i> Een kort commentaar NAAM	34
Een geschiedenis van de religiante terreur FRANS van DONGEN	14	Persbericht ASP	35
Die vreedzame boeddhisten toch ANTON van HOOFF	17	Deskundigen HANS LOUIS KOEKOEK	36
Roomschen dat waren wij ANTON van HOOFF	18		

Het secularisme in de moderne tijd

FRANS VAN DONGEN voorheen bestuurslid van De Vrije Gedachte, oprichter van de Atheïstisch-Seculiere Partij (ASP)

In de twee vorige series (Thales t/m Lucretius en Augustinus t/m Bruno) is aangetoond dat het seculiere denken in de Oudheid en de Middeleeuwen prominent aanwezig was. In deze derde serie zullen we laten zien dat het secularisme ook in de Moderne Tijd een grotere rol speelde dan men denkt en zelfs vanaf de ondergang van Rome via de Renaissance/Reformatie tot in onze tijd een opgaande lijn vertoont. ‘Geschiedenis = Secularisme’ lijkt hiermee aangetoond. Deze keer bespreken we Condell en Cliteur.

Pat Condell

Pat Condell (1951-) is een Engelse filosoof. Hij groeide op in een katholiek gezin, maar stopte al op zeer jonge leeftijd met geloven. Zelf zegt hij hierover: “Als je het verschil ziet tussen wat de gelovigen met de mond belijden en hoe ze handelen, vooral tegenover andersdenkenden, is het moeilijk om gelovigen serieus te nemen.”

Als een modern filosoof is Condell vooral bekend op het Internet. In één van zijn talrijke filmpjes heeft hij kritiek op alle gelovigen: de christenen, de islam, de joden, de anglicaanse kerk en scientology.

Hij reageert op de islam-kritische film Fitna van de Nederlandse politicus Wilders. Het feit dat men zo'n film trachtte te verbieden en het feit dat er zoveel antireacties op kwamen, vooral uit islamitische landen, wil volgens Condell zeggen dat de vrije meningsuiting op de tocht staat. Als islamieten geen kritiek op hun geloof toestaan, moet je ze juist bekritisieren; net zo lang tot ze er aan gewend zijn. En als we dat niet doen, dan zijn we straks een flink stuk vrijheid kwijt, omdat het ons nú niets kan schelen.

Condell wijst erop dat religie in het algemeen altijd terroriserend en onderdrukkend werkt naar ‘niet geloven’. (zie: Meslier, d' Holbach, Nietzsche en Hitchens*). Voor de islamieten in West-Europa is het het actueelst, maar als je naar het verleden kijkt, dan heeft iedere godsdienst een geschiedenis van terreur en onderdrukking jegens andersdenkenden.

Condells monologen zijn miljoenen keren bekeken, mede waarschijnlijk omdat het hem niet aan humor ontbreekt. Ook is hij uitgesproken confronterend. Zo opent zijn site met de volgende mededeling:

“Hi, I'm Pat Condell. I don't respect your

beliefs and I don't care if you're offended. Cheers!”

(“Hallo, ik ben Pat Condell. Ik heb geen respect voor wat u gelooft en het zal me een zorg zijn of u beledigd bent.” *vert. red.*)

Hij zegt overigens altijd bier te drinken; niet omdat hij het lekker vindt maar om de islamieten te pesten en tot een discussie te bewegen. Wat overigens nauwelijks lukt, omdat gelovigen en vooral islamieten, volgens Condell niet met argumenten werken, maar met dogma's, waarop kritiek verboden is (Spinoza, Bayle*). Kritiek op hun heilige ideeën, wordt vaak met de dood beantwoord. En omdat ze hun belangrijke boek, de bijbel of de koran, letterlijk nemen en weigeren om zelf na te denken, komen ze tot een volkomen respectloze houding ten opzichte van vrouwen, homo's en andersdenkenden. Sterker nog, in hun missiedrang menen ze vrijwel altijd, aldus Condell, hun idiote dogma's en wetten aan anderen op

Pat Condell

te moeten leggen. Daarom is het volkomen ten onrechte, dat de islam zich als een vrede brengende religie presenteert. De islam is niet in het minst geïnteresseerd in vrede (*“they couldn't care less”* – het zal ze een zorg zijn). En hetzelfde geldt voor iedere andere religie. En ook vrijheid, althans wat wij eronder verstaan, interesseert ze net zo weinig als onze leiders er zich voor interesseren. De hedendaagse islam moet net zo weinig van vrijheid hebben als de fascist en de stalinisten in de vorige eeuw en de katholieken tijdens de Middeleeuwen en de Reformatie.

Saoedi-Arabië en Somalië zijn zieke landen volgens Condell (*“mentally ill”* – geestesziek).

In ieder geval zijn hun wetten ziek. Een politicus daar stelt voor dat vrouwen voortaan nog maar met één oog door hun boerka naar buiten mogen kijken, want anders zou ze wel eens verkracht kunnen worden door een man die niet tegen twee ogen kan en dat zou dan haar eigen schuld zijn!

Vrije meningsuiting, vervolgt Condell, is in dat soort landen ver te zoeken. Ze hebben er zelfs nog geen begin mee gemaakt. Ze passen de zogenaamde sharia toe: Stenigen als je een slippertje hebt gemaakt, stenigen of van de toren werpen als je homofiel bent en zweepslagen als je je haar laat zien, tenzij je een man bent natuurlijk! En je mag geen bier drinken. Condell veronderstelt dat de Arabische leiders het niet met hem eens zijn maar de Arabische vrouwen wel.

De pest in deze tijd is dat de religiante Arabieren het (olie)geld hebben en dat geld gebruiken om hun islam over de hele wereld te verspreiden, omdat de islam dat voorschrijft.

Overigens is dat geloof zelf toch weer bijzaak, betoogt Condell, het gaat ze alleen maar om macht. Iedereen moet zich aan de islam onderwerpen (“*Submission*” – “Onderwerping”) en pas dan zijn we op de goede weg. En hij herhaalt: bier mag niet eens! Condell heeft geen hekel aan moslims ook al begrijpt hij wel dat hij die indruk wekt. Wel heeft hij een hekel aan moslims die hem niet met rust laten, die hem hun wetten proberen op te leggen, en die onder het mom van godsdienst zich aan kritiek onttrekken, maar wel kritiek hebben op anderen. Voor die moslims heeft hij niet het minste respect.

Enkele opmerkingen uit zijn internetfilmpjes geven een goed beeld van Condells denken.

Geloof noemt hij een “*accident of birth*” (“geboorteongeluk”). Je religie hangt af van waar en wanneer je geboren wordt. Tenzij je er op latere leeftijd zelf over na gaat denken.

Geloof opdringen aan anderen staat gedreven maar is onbeschoft.

Geloof is in intellectueel opzicht degraderend op een ontzettende manier: je raakt je gezonde verstand kwijt en je krijgt er een portie schuldgevoel voor terug (zie: Nietzsche en Freud*).

Geloof predikt vrede, maar pleegt geweld (zie: Hitchens*).

Geloof vergiftigt kinderen.

Priesters zijn het ‘schuim der aarde’. Het zijn de enige kooplieden, die hun handel niet waar hoeven te maken. Het zijn dus regelrechte ‘fraudeurs’. De koopwaar die ze wel waar maken is angst. En voor secularisme zijn ze als de dood. Je kunt dat volgens Condell vergelijken met vampiers, die bang zijn voor licht. Maar steeds meer mensen zien de waanzin van godsdienst, de schade die ze aanbrengt en keren er zich vanaf. We leven namelijk niet meer in de woestijn en we hebben intussen wat geleerd. We zijn niet meer bang voor donder en bliksem en zeker niet meer voor priesters. We hebben die priesters en hun belachelijk god nergens meer voor nodig. En we moeten er dan ook zo snel mogelijk vanaf. Vooral in het onderwijs! We moeten tegen de steeds verder

Geloof opdringen aan
anderen staat gedreven
maar is onbeschoft.

toenemende invloed van de
religianten op de samenleving in
het geweer komen! Dat laatste
zàl, aldus Condell, een keer
gebeuren. Maar hij heeft geen

zin, er op te wachten. Hij wil het hier en nu!

Ik weet, gaat Condell verder, dat het negatief klinkt als je van religie af wilt. Maar het is de vrijheid, waar ik juist voor ben. Het klinkt negatief als je tegen religieus onderwijs bent, maar alleen openbaar onderwijs is juist positief. Hij betreurt het dat atheïsme altijd zo negatief afgeschilderd wordt, terwijl het een stuk positiever is dan religie.

In eigen land krijgt Condell veel kritiek op zijn tirades. Hij wordt racistisch genoemd en een religiehater. Het eerste ontkent hij; het tweede beschouwt hij als een geuzennaam. Overigens bewijst, volgens Condell, zijn populariteit op het Internet dat er een grote belangstelling bestaat voor onderwerpen zoals atheïsme, die uit het publieke debat worden gefilterd door de staats-omroepen, omdat ze politiek niet correct zouden zijn. Daarom werkt Condell het liefst via het Internet.

Condell lijkt vooral beïnvloed door: Spinoza, Bayle, Meslier, d'Holbach, Nietzsche, Freud en Sartre (*). En hij werkt in de media vaak samen met Dawkins en Hitchens.

Paul Cliteur

Paul Cliteur (1955-) is een Nederlands filosoof. Hij publiceert in meerdere media: boeken, artikelen, lezingen, radio, televisie en allerlei digitale media, al of niet in samenhang met het Internet. Uit zijn talrijke publicaties blijkt een liberaal, radicaal verlicht, atheïstisch, republi-keins stellingname. Sinds 2004 is Cliteur hoogleraar aan de universiteit van Leiden. In zijn inaugurele rede bekritiseerde hij hoe de politiek met de multiculturele samenleving omgaat. Of, beter gezegd, hoe zij er niet mee omgaat.

Hij noemt zichzelf vrijdenker en zegt geïnspireerd te zijn door de radicale Verlichting, zoals beschreven door professor Israel in zijn *‘Enlightenment Contested’* (“Verlichting Betwist”). Van de protestgeneratie van de jaren '60, die nu op het regeringspluche zit, stelt hij dat hun anti-autoritaire denken plaats heeft gemaakt voor het tegenovergestelde. De gehele samenleving wordt gegeseld met de zweep van hun “links politiek correcte denken”. We worden weliswaar niet naar het eiland Ameland verbannen of gedood, maar wel in de media die in handen zijn van het links-religante establishment, onmondig gemaakt. Kijk eens, naar hoeveel zendtijd religante groeperingen in de publieke media hebben, vergeleken met de atheïsten. Cliteur vergelijkt de situatie met de zeventiende eeuw: toen werd het kwaad geassocieerd met geloofsafval en ketterij; tegenwoordig met politieke ideeën die afwijken van de socialistisch religieuze weg die ons door de PvdA en het CDA gewezen wordt. Ze tegenspreken betekent bijna altijd dat je niet ‘netjes’ bent en de discussie wordt dan meestal botweg beëindigd (zie: Condell, Philipse*).

Cliteur is daarom een groot voorstander van de vermoordde politicus Fortuyn, omdat Fortuyn dit verketteren van iedereen die niet ‘mainstream’ dacht, doorbrak. Vóór Fortuyn mocht je niet eens kritiek hebben op de multiculturele samenleving, laat staan dat je mocht stellen dat hij mislukt is. Hij noemt Fortuyn de “emancipator van de moslims”, “de heraut van het vrije woord”, “onze bevrijder van de politiek correcte denkpolitiek” en “de apostel van de nieuwe politiek”. Zijn lofzang doet denken aan die van Lucretius op Epicurus (zie: Lucretius

en Epicurus*).

Om een wat gedetailleerder beeld te geven van Cliteur's denken, vatten we twee televisiecolumns samen – uit het maatschappelijk kritische programma Buitenhof – alsmede een boek (“Moreel Esperanto”):

De eerste column gaat over de Franse “*Laïcité*”, de scheiding van kerk en staat. De Fransen hebben er een woord voor. Wij niet; of je zou het moeten vertalen met ‘heidendom’. De Fransen nemen, volgens Cliteur, de principes van de radicale Verlichting veel serieuzer dan wij Nederlanders. Waarschijnlijk vanwege de Franse Revolutie. Toen werd namelijk niet alleen de monarchie afgeschaft, maar ook de macht van de priesterklasse (zie:

Meslier*). De Fransen namen de ideeën van onder meer Spinoza en Bayle (*) dermate serieus dat vanaf 1789 iedereen gelijk was (zie: Spinoza en Bayle*). Iedereen was burger en er was geen koning meer, geen adel en er gold voortaan scheiding van kerk en staat. Tot op de dag van vandaag zijn dus alle scholen openbaar en er zal door de president nooit naar god verwezen worden. De president stelt

zich duidelijk seculier op. Alle godsdiensten, stelt Cliteur, zijn in Frankrijk toegestaan, maar de staat financiert er niet één.

Heel Europa, en Nederland in het bijzonder, zou daar een voorbeeld aan moeten nemen:

“Leve de Laïcité”.

Vaak wordt gesteld dat er een religieuze ervaring zou zijn. Juist daarom moet de staat neutraal zijn, vindt Cliteur, en religie ver van zich af houden (zie: Spinoza, Bayle*). De staat zou, als je van de gelijkheidsprincipes van de Verlichting uitgaat, als het ware moeten doen alsof religie niet bestaat. In de wet moet het woord ‘god’ niet eens voorkomen.

In de tweede column spreekt Cliteur z'n verbazing uit over de houding die de Nederlandse regering aanneemt ten opzichte van genitale verminking om religante redenen. Het kwam al lang voor in landen als Soedan, Somalië en Egypte. En het was toen nog ver weg, maar in het kader van de multiculturele samenleving heeft dit verschijnsel ook in ons land zijn intrede gedaan. Jonge meisjes worden hierbij met een glasscherf op rituele wijze van

Paul Cliteur

hun clitoris ontdaan. Op het feit dat dit nu ook in ons land gebeurt, reageerde de minister lakoniek. Zijne excellentie noemde het probleem “beperkt” en merkte op, dat je “om zoiets natuurlijk niet het hele systeem van jeugdzorg kon veranderen”. Cliteur zegt hiervan, dat hij z’n ogen niet geloofde, toen hij het las en laat de betrokken minister het volgende weten:

“Ja Hans, als je willekeurig uit een bevolking van zestien miljoen mensen maar een paar jongetjes van de straat pakt en met een heggeschaar hun genitaliën verwijdert, is dat ook een in zijn omvang beperkt probleem. En ik begrijp ook wel, dat die snoepkasten op scholen een gezelliger onderwerp zijn. Bovendien ben ik – net als jij – ook zo’n gevoelige ziel die naar het zapapparaat grijpt bij bloedige documentaires over dit onderwerp.”

Reacties bleven natuurlijk niet uit: Cliteur werd uitgemaakt voor racist en stigmatiserder. Zelfs de AIVD, een soort binnenlandse veiligheidsdienst, rapporteerde dat felle kritiek op de islam contraproductief zou werken op de integratie van moslims in de Nederlandse samenleving. En het zou beter zijn als Cliteur zijn toon zou matigen. Zelfs de Nederlandse regering werkte dus mee aan het voorkómen van kritiek op de islam. Hierdoor voelde Cliteur zich in 2004 zodanig beperkt in het uiten van zijn mening dat hij z’n columns staakte. Het zou ongeloofwaardig zijn, stelde hij, als hij ze op ‘gematigde toon’ zou voortzetten.

Maar Cliteur liet het er niet bij zitten. In 2007 publiceerde hij “Moreel Esperanto”. Dit boek begint hij met de stelling dat het iedereen natuurlijk vrij staat te geloven in kabouters, elfjes, feëen, één of meerdere goden of wat dan ook. Maar wanneer wereldleiders een oorlog beginnen op basis van berichten die ze ontvangen zouden hebben uit een andere wereld, hebben we een serieus probleem. Cliteur noemt dit de ‘goddelijke-bevelstheorie’, die we kennen van Abraham, die zijn zoon moest offeren, maar ook van de religiante moord op Theo van Gogh. Religie en goden in het algemeen willen nogal eens bloed zien. Vreemd, gaat Cliteur verder, dat iedereen

allerlei verklaringen zoekt voor de moord, terwijl de verklaring toch zo duidelijk door de moordenaar Mohammed B. zelf werd gegeven: namelijk zijn religie. Waarom nemen we dit niet serieus?

Wat de samenleving niet nodig heeft, is een stuk op zes moralen, die gebaseerd zijn op een stuk of vijf occulte religies. Waar we geen enkele behoefte aan hebben is de joods-christelijke traditie, die door premier Balkenende en het vaticaan worden gepropageerd. Deze godsdiensten hebben in Europa juist als een splijtzwam gewerkt: denk aan de kruistochten, het bloedvergieten tussen de katholieken en de protestanten tijdens de Reformatie, maar ook zeer onlangs nog in Noord-Ierland en de oorlog op de Balkan. Waar we wel behoefte aan hebben, is een debat over normen en waarden die voor ons allemaal gelden en alleen al daarom niet op religie gebaseerd kunnen zijn. Cliteur pleit voor een moraalvorming, op basis van de gelijkheidsprincipes, zoals die geformuleerd zijn tijdens de Verlichting in het Europa van de zeventiende en achttiende eeuw (zie: Spinoza, Bayle, Meslier*).

Als we ruzie willen over de moraal in plaats van een goed gesprek, dan moeten we de moraal vooral blijven baseren op religie: dus geen religiante moraal, maar een soort “Moreel Esperanto”.

Cliteur lijkt vooral geraakt te zijn door Descartes, Spinoza, Bayle en Meslier (*). Het denken van Spinoza vindt hij “de sleutel voor de eenheid van Europa”, omdat hij de wegbereider was voor de radicale Verlichting. Wat ook opvalt is dat Cliteur, net als Nietzsche(*) in zijn Antichrist, het begin van onze jaartelling ter discussie stelt: Nietzsche wou niet het jaar nul als begin van onze jaartelling, maar vandaag. Cliteur wil ook van het jaar nul af. Hij stelt voor om het geboortjaar van Spinoza, als het nieuwe jaar nul te beschouwen. Klinkt goed: Het is dan niet “2013 na christus”, maar “383 na Spinoza”!

(N.B., het jaar nul bestaat niet. Alle jaartellingen beginnen met het jaar één. red.)

* zie **Atheïstisch Canon** op: <http://www.atheistischebeweging.nl/>

Van het bestuur

DIK KRUIJTHOF (1947, Markelo) is secretaris van De Vrije Gedachte

In de laatste vergadering voor de zomervakantie werd het overzicht van de speciale dagen van dit jaar volledig gemaakt met de vaststelling van een dag voor de nieuwe leden op 19 oktober. De inhoud is nog niet bekend, maar de datum en de plaats (het Polmanhuis in Utrecht) dus wel. Tevens werd besloten dat een groepje uit het bestuur met Maartje de debatavond op de UvH vorm gaat geven, die inmiddels plaats gevonden heeft op donderdagavond 20 juni. Verder zijn we bezig met een inventarisatie van het boekenbezit en de aanpassing van gegevens op de website. Ook hebben we een reeks voorstellen behandeld om de DVG meer gezicht te geven. In de loop van juni kwam het goede bericht dat het Humanistisch Verbond onze voorzitter Anton van Hooff heeft uitgenodigd voor een gesprek over een actie tegen jongensbesnijdenis. Dit naar aanleiding van ons voorstel voor een burgerinitiatief. Het gesprek vindt plaats op 1 juli. Op 22 juni nemen we deel aan de Humanistische manifestatie in Den Haag.

Nog een verhaal van het secretariaat: Half mei kregen wij het volgende mailtje: “In het artikel ‘Bij het uitroepen van Midas Dekkers tot vrijdenker van het jaar’ door Anton van Hooff, staat het citaat: “maar geef mij nu en hier/de wijsheid van het dier”. Voor de crematie van mijn zwager aanstaande zondag zoek ik een tekst die past bij een bioloog, deze zin spreekt mij erg aan en ik zou daarom graag de rest van de tekst willen lezen. Kunt u mij misschien vertellen waar ik de rest van de tekst kan vinden?” Ik vroeg het aan Anton en kreeg het volgende antwoord:

*Ik ben gevleid. Ik schreef het gedicht een jaar of twintig geleden toen ik een tijd lang weg was van de operamuziek van Verdi's *Messa da Requiem*, in het bijzonder het *Dies Irae*, *Dies Illa* (*Dag der wrake*, *Die – grote – Dag*)), die dag waarin het einde der tijden en de opstanding der doden wordt opgeroepen. Ik had er als godvrije geen zin in om ‘op die dag’ (*illa die*) gestoord te worden en wenste mezelf toe me als een wijs dier neer te leggen bij de waarheid dat het leven gewoon eindig is.*

Wraakdag van Verdi

Dan zullen de bazuinen schallen
aan alle hoeken van de horizon,
breekt het zegel en barst
de zerk opeens gedwee.

Daar zijn ze, stram nog,
net in het nieuwe vlees gestoken,
en – met eerst ijle stem –
zingen ze de glorie van hun Heer.

Ik wil niet bij dat koor en voor
de hel voel ik mij ook te goed.
Laat mij *illa die* mijn eindeloze rust,
maar geef mij nu en hier
de drift en bovenal
de wijsheid van het dier.

We stuurden het gedicht door en kregen even later een treffend bedankje.

De kinderen van de theocratie

Hoe een geestesziekte evolueert, deel 1

KLAUS-JÜRGEN WOUTERS PÖRTL (1941, Halberstadt, Duitsland) kwam in 1951 als politiek vluchteling naar Nederland. Studeerde aan de Erasmus Universiteit en aan de Universiteit van Utrecht. Werkte onder meer als coördinator welzijnsplanning bij de Nederlandse overheid. Thans gepensioneerd en studie makend van de Incacultuur in Peru. In de jaren '90 vice-voorzitter van de IBKA (Internationaler Bund der Konfessionslosen und Atheisten) in Duitsland.

Onder theocratie verstaan wij de staatsvorm en de daarmee samenhangende sociale systemen, waarin een godheid als directe opperheerser wordt beschouwd over alles en iedereen en waarin tevens is voorzien in een menselijke vervanger, zoals een koning, president of voorzitter.

Binnen de theocratie heeft de heerser de absolute alleenheerschappij. Zijn wil is wet. Ook al is deze wil gedelegeerd aan anderen, zoals bijvoorbeeld aan het priesterschap, en later aan ambtenaren.

Daartegenover staat dan wel de absolute plicht om voor de onderdanen zorg te dragen. In het Oude Egypte bestond de hoofdtaak van de farao erin de kosmische orde te handhaven, wat in de praktijk betekende de zorg voor de vruchtbaarheid van het land en zijn bewoners. Dit grondprincipe gold voor alle theocratische systemen in de Antieke wereld. En voor hun huidige vormen, te weten: fascisme, nationaalsocialisme, communisme.

Om het verband en de familierelatie tussen de theocratie en haar huidige opvolgers helderder te etaleren volgt nu eerst een bespreking van de aard van de theocratie. Vervolgens wordt de familieband met de andere sociale systemen aangetoond en de gevolgen daarvan.

De aard van de theocratie

Als zuiver voorbeeld van een theocratie kunnen we het Incarijk nemen. Het Incarijk dat omstreeks 870 tot 1200 zijn hoogtepunt bereikte, met als hoofdstad Cusco, strekte zich op dat hoogtepunt uit van het huidige Ecuador in het noorden tot het zuiden van Bolivia en Chili, en was niet de eerste communistische staat zoals enige auteurs dit zien, maar een zuiver theocratisch systeem. De god-koning, de Sapa Inca, heerste in Peru over alles en iedereen.

Bij de Inca's – en ook bij de Maya's – had elke dag zijn eigen godheid. Men kan dit lezen in de Popol Vuh, het heilige boek van de Maya's. Tegenwoordig in een goede vertaling verkrijgbaar. In het dagelijks leven van de Inca's was de Zoon van de Zonnegod het onbeperkte wereldlijke en geestelijke hoofd van het rijk. Hem behoorde al wat leefde en niet leefde toe. Alle levende mensen hadden hooguit het vruchtgebruik. Verderop, bij de andere sociale systemen, kom ik op dit alles overtreffende leefstelsel terug. Evenals bij de “moderne” systemen, was ook hier sprake van een sociale stratificatie.

De grote lamakudden behoorden uitsluitend toe aan de Sapa Inca en zijn priesters. De verwerking van de wol gebeurde in de huizen

van Zonnemaagden, waar honderden jonge vrouwen ervoor zorgden dat de fijnere wol voor de koninklijke familie tot stand kwam. De elite immers moest in smetteloos wit gekleed gaan. Voor de landbouw gold een systeem van herendiensten. Eerst moest het land van de Sapa Inca en zijn priesters (meestal familie!)¹ worden bewerkt en vervolgens pas de eigen grond. Bij de uitgifte van de grond hield de verantwoordelijke ambtenaar altijd rekening met de omvang van het gezin.

Trouwen op eigen initiatief was niet toegestaan. Op hun 24ste werden de jongemannen en jonge maagden aan elkaar uitgehuwelijkt door de opzichter van het district. Van vrije keus was geen sprake. Aan het paar werd – voor de komende familie – land toegewezen om te bebouwen en een eenvoudige woning. Het verlaten van het eigen dorp was niet toegestaan, om zo de behoefte aan veldarbeid of veeteelt niet aan te tasten. De wetgeving voor het volk was dan ook simpel en eenvoudig. Op drie vergrijpen stond de doodstraf: 1. stelen, 2. liegen, 3. luiheid. Eenvoudig en

zeer effectief.

Andere eenvoudige zaken werden door de dorpsopzichter naar eigen goeddunken

Atahualpa, de Sapa Inca die door de Spanjaarden is terechtgesteld

afgehandeld. De Sapa Inca koos zelf natuurlijk ook zijn maagden uit. Een typische gewoonte en voorrecht van god-koningen. Ieder jaar moesten ambtenaren, lees priesters, de mooiste meisjes uitzoeken. Deze werden dan in het plaatselijke paleis ondergebracht en als de Sapa Inca eens (nuchter) langs kwam kon hij kiezen met welke dame naar bed te gaan. Als de vrouw in kwestie in verwachting raakte, dan werd zij naar haar dorp teruggezonden, waar zij en haar kind een zeer hoge status genoten en door hun dorpsgenoten werden onderhouden.

Door de zorgplicht van de Sapa Inca voor de vruchtbaarheid van het land, dieren en mensen, heerste er vrijwel nooit hongersnood. Ook omdat na iedere oogst enorme reservevoorraden werden aangelegd, die dan bij tekorten werden aangebroken. Een ander punt daarbij is de klimaatverandering, maar ik ga daar nu niet verder op in.

Ik neem hier de Inca's als voorbeeld, maar evengoed had ik de Egyptische of Mesopotamische of een andere theocratie kunnen aanhalen. De wereldwijde hovenierskunst heeft er 5000 voj toe geleid dat de rechtoplopende aap van jager en knollenverzamelaar veranderde in landbouwer en zijn oogsten binnen haalde. De beroemde uitdrukking “de vruchtbare halve maan” is niet zomaar een gezegde maar wijst naar een harde realiteit, die ook in onze tijd geldig is: eerst de vruchtbaarheid van gewassen en dan pas die van de mens.

Als gevolg van de landbouwrevolutie ontstonden in verschillende delen van de wereld reusachtige beschavingen. Al deze beschavingen hebben dezelfde sociale structuur, de beschavingen uit het Midden-Oosten en Zuid-Amerika zijn bijna identiek. Het zijn theocratieën, waar het vruchtbaarheidsbeginsel van land, dier en mens voorop staat. Door de landbouw werd inzicht in de wisseling van seizoenen noodzakelijk en al vroeg kon de mens de komst van het zaaizeizoen voorspellen door de stand van planeten en sterren te observeren. De oorsprong van alle wetenschap is de astronomie en haar voorganger de astrologie. Waarbij de koppeling met de vruchtbaarheid van de vrouw voor de hand ligt (“maandstonde”).

Uit de oudste geschiedenis weten wij dat het de vrouwen zijn geweest die in Zuid-Amerika en elders langdurig en moeizaam zorgden voor het zaaien en selecteren van het beste zaad en

hieruit de gewassen wisten te telen waarmee nu de hele wereld wordt voorzien. Alleen al Peru kent 300 soorten aardappelen. Bij al dit moois en de overvloed aan gewassen van pompoenen tot grondstof voor chocola blijkt dat wij hier te maken hebben met sociale systemen die overeenkomen met visioenen van het paradijs. Alles is daar in orde. De kosmische hovenier zorgt overal voor. Ook voor pompoenen. Maar één ding is volstrekt taboe: vrijheid.

Het paradijs en de daaruit ontspringende theocratische structuur is een synoniem voor het begrip slavernij. Absolute slavernij wel te verstaan. Inzicht in de werkelijke realiteit wordt met de dood bestraft. De mens plukke zijn pompoen en daarmee basta. God wenst geen concurrentie, zoals de slang in Genesis ons laat weten. Het is echter te laat: de mensheid is ontwaakt, geen pompoenen meer, de mens maakt zelf wel uit welke vruchten hij kiest, met als gevolg veel moord, massamoord, grote onrust binnen het systeem. Wie wil tenslotte zijn slaven en maagden kwijt? Het aristocratisch systeem wankelt. Dan echter komt de fakkeldrager.

De goddelijke redder

Flavius Valerius Aurelius Constantinus (ca. 280-337), bekend als Constantijn I of Constantijn de Grote, was een Romeins keizer die door zijn troepen in 308 tot *imperator* werd uitgeroepen. Hij veroverde grote delen van het Romeinse Rijk op zijn concurrenten en werd vanaf 324 alleenheerser. Dat wil dus zeggen keizer en god-keizer. Een wrede keizer wel te verstaan, wat overigens voor alle Romeinse keizers gold. Constantijn liet in 326 zijn oudste zoon Crispus en zijn vrouw Fausta vermoorden op verdenking van verraad. Hoewel niet geheel bewezen, vinden sommigen, was er zeker sprake van een complot en koos hij waarschijnlijk het zekere voor het onzekere. Een houding die ook in onze tijd niet onbekend is.

Het Romeinse Rijk was al eerder duidelijk in verval. Het roven van andermans land had zijn limiet bereikt; de volkeren, waaronder de Germanen, wisten zich steeds beter te verdedigen en vielen aan. De armoede, die ook in het Romeinse Rijk voor brede lagen van de bevolking een normale zaak was, nam schrikbarend toe en daarmee het lawaai op straat. In tegenstelling tot de frisse kleuren, die fantasten graag over Rome uitstrooien, was deze

capitool een beruchte voedingsbodem voor moord, diefstal en prostitutie. Rome zat vol prostituees. Voor een glas wijn konden de lieden met geld een vrouw uitzoeken. Het kwam eveneens veelvuldig voor dat vrouwen als straf voor een vergrijp als prostituee moesten fungeren. Ook kinderen, veelal wezen, werden voor deze bedrijfstak gedwongen opgeleid. Ook in onze tijd kan men deze situatie aantreffen in grote delen van de wereld. “Honger” noemt men dit verschijnsel ook wel.

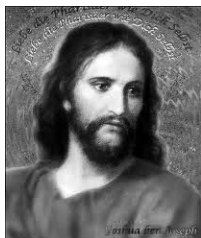
In de eerste eeuw was er sprake van grote onrust in het Romeinse Rijk. De opkomst van de christelijke (joodse) sekte, als protest-beweging tegen de Griekse en Romeinse barbarij, maakte het er niet beter op.

Immers, de invloed van de eenvoudige joodse leraar Jozua ben Jozeph (Jezus) nam onrustbarend toe, maakte hem tot een regelrecht politiek figuur. Een leider die met zijn humane opvattingen vervat in zijn Bergrede met zekerheid de onderlagen van de bevolking aan zich wist te binden. Dit is volstrekt begrijpelijk als men de onmenselijke leefomstandigheden onder Romeins gezag kent. In het Oosten van het rijk had de Joodse sekte der christenen al in de eerste eeuw voor veel onrust gezorgd. Immers, Jozua ben Jozeph had in zijn Bergrede nog eens scherp gewezen op de basis van het joodse geloof, te weten medemenselijkheid. Hij was er, zo zei hij, om het geloof van zijn voorvaders te bevestigen. Een scherpe zet.

Het ligt voor de hand, dat in een wereld van afgrijselijke wreedheid en armoede, deze woorden diepe indruk maakten. En dat de Romeinen dit eveneens begrepen. Voor hen was hij een groot politiek gevaar en daarom boden zij hem een grootse deal aan. Men kan dit lezen in het Nieuwe Testament waarin hij de woestijn opzoekt en daar de “duivel” ontmoet. Romeinse afgezanten dus. Die bieden hem zelfs het koningschap aan. Let wel een koningschap onder “duivels”, lees Romeins gezag! Jozua doorziet de opzet en weigert. En hiermee tekent hij zijn doodvonnis aan het kruis. Na zijn dood breken de gevreesde opstanden uit, die dan voorlopig in het jaar 70

worden beëindigd door de opstandelingen volkomen te vernietigen, inclusief hun tempel in Jeruzalem. De onrust echter duurt voort en is op den duur funest voor het Romeinse rijk.

Constantijn's hoofddoel was dan ook stabiliteit. Een doel dat niet voor het grijpen lag. Enerzijds probeerde hij dit doel te bereiken door wrede strafexpedities tegen opstandige stammen. Ook in het westen van het rijk. Gevangenen werden ook toen al niet gemaakt, maar afgeslacht, of voor de wilde dieren gesmeten in de arena. Het afslachten als gewoonte werd later gulzig overgenomen. Onder meer door de zogenaamde christenen, die al snel de enorme politieke voordelen daarvan zagen. Massaslachtingen ruimen goed op en omdat de overwinnaar de geschiedenis schrijft, kan deze de realiteit uitwissen en door een andere vervangen. Zo geschiedde in

Jozua ben
Jozeph

Europa, de Amerika's en overal waar deze geesteszieken voet aan wal wisten te zetten. Een inzicht dat de katholieke Adolf Hitler, een zeer belezen man, later uitstekend begreep.

In tegenstelling tot wat de diepgelovigen ons proberen wijs te maken, is Constantijn nooit christen geworden of geweest. Na de overwinning bij de Milvische brug op zijn tegenstander

Maxentius op 28 oktober 312, bracht hij offers aan de Romeinse goden. Ook de zogenaamde bekering op zijn sterfbed is zeer twijfelachtig. Hij was zonder twijfel een realist en logicus, zonder enige moraal, zoals een goed politicus betaamt. Ik voeg er voorzichtigheidshalve aan toe, dat deze houding niet is weggelegd voor de gewone burger. Die wordt in zo'n geval “psychopaat” genoemd. Vanaf het overlijden van Constantijn I tot en met opkomst en ondergang van het “Heilige Römische Reich deutscher Nation”, eveneens een puur theocratisch model, wordt tot aan de Franse Revolutie en de Verlichting in het dan christelijke Europa een terreur uitgeoefend op ons continent en ook ver daarbuiten, waarvan de hele verdere wereld geen enkel voorbeeld kent. In Zuid-Amerika en in Europa waren de rivieren rood van het bloed van de afgeslachte bevolkingen. In het Vaticaan werd veel gebeden.

(wordt vervolgd)

¹Tot nu wordt dit systeem bij vele stammen in Afrika gehandhaafd. De vrouwen zorgen voor het land en soms voor de kudden. De mannen dienen vrijwel nergens voor. Wellicht uitsluitend om nakomelingen te verwekken. Of te vechten. De Duitse kolonisten hebben dit systeem nooit begrepen. Hetgeen bij christenen een gewoonte is.

“Onze koning”

MAARTJE KLOMP (1992) is student aan de Universiteit voor Humanistiek en bestuurslid van De Vrije Gedachte

19 juni jl gaf Boris van der Ham een college aan de Universiteit voor Humanistiek. Gedreven door mijn afkeer van artikel 3.1 van het statuut van het Humanistisch Verbond en voor een onderzoek dat ik moet doen voor mijn studie, ging ik daar heen.

Het zou beginnen om 10 uur, ik kwam als eerste aan. De tafels van het lokaal stonden in een u-vorm. Ik zette mijn tas neer, ging nog even koffie halen. Ik hoorde medestudenten praten over het aankomende college van Van der Ham. Eén daarvan zei op een gegeven moment: “Laten we maar gaan, de ‘opperhumanist’ begint zo.” Eerste golf van walging ging door mijn lichaam heen, ik moest hardop lachen.

In het lokaal aangekomen, dat nu wel begon vol te lopen, moesten we nog wachten op Boris van der Ham. Ineke de Vries, directeur van het Landelijk Bureau van het Humanistisch Verbond, zat twee tafels verder, ze zei half grappend dat Boris van der Ham “onze koning” was. Ik keek haar aan en wist wat ik altijd al geweten heb: ik word nooit lid van het Humanistisch Verbond.

Uiteindelijk kwam hij dan, “Onze Koning”. Je zag de ogen van mijn studiegenoten en andere aanwezigen groter worden, alsof ze high werden van de aanblik van deze man. Sympathiek zal hij zeker zijn, maar een man is geen (zoon van) god (totdat het bewezen wordt... Maar ja, ik zie deze kerel niet snel over het water lopen). Hij begon zijn praatje, betrok de geschiedenis van de Nederlandse politiek erin, debatten en regelgeving over hoeren en drugs. Hij had het over de bevoorrechte positie van atheïsten binnen Nederland, maar het feit dat gelovigen 60 wetten hebben die in hun voordeel spreken, laat hij buiten beschouwing. Hij sprak over zijn eigen successen en toespraken – onder andere een paar weken terug in Boekarest.

Ook leek hij trots te zijn op de Universiteit voor Humanistiek. Nee, hij leek niet trots te zijn, hij was trots. Trots dat “Wij humanisten” een eigen universiteit hebben. Trots dat hij naast aartsbisschop Van Eijk zat bij de inhuldiging van Willem-Alexander, als vertegenwoordiger van alle humanisten in Nederland. Trots dat de humanistische kerk, ook wel het Humanistisch Verbond genoemd, een zuil is geworden naast alle bestaande zuilen.

Ik heb niet veel tegen het Koningshuis, het mag wat ingeperkt worden, maar ik vind de poespas eromheen wel leuk. Leuk feestje elk jaar in april,

een beetje de schijn opwekken dat Nederland één identiteit heeft, ik kan het wel waarderen. Door het college van Boris van der Ham, schijnbaar onze ‘echte’ koning, ben ik wat minder koningsgezind geworden.

Als kers op de taart zei hij uiteindelijk, nee... smeeke hij, of wij allemaal lid zouden willen worden van het Humanistisch Verbond. Want zij maken het allemaal waar. Het evangeliserende karakter van dit Verbond komt mijn neus uit, waar is het zelf nadenken gebleven? JongHV heeft tegenwoordig een campagne met een oranje “Zoek 't uit!”-evangeliebusje. Ik kan er niets aan doen dat ik dan meteen denk aan de zus van mijn opa, die zieltjes wint voor haar kerk in Roemenië, met een busje en een orgel. Eén van de leiders van de “Zoek 't uit!”-campagne, Lennart Kolenberg, noemt zichzelf een atheïst, maar gelooft zelf wel in geesten, in zingeving, in een groter doel in het leven. Lennart wist heel wat negatiefs te vertellen over de statuten van De Vrije Gedachte, maar wist niet wat artikel 3.1 inhield van zijn geliefde Verbond. Doel nummer één: “Allen te verenigen die met het beginsel instemmen.”¹ Ik word boos als mensen zeggen dat het atheïsme een bepaald evangelisch karakter heeft, 20 juni is dat mij weer verweten. Ik vraag van mensen alleen om zelf na te denken, om zelf hun hersens te gebruiken in plaats van achter een boek, een persoon of een ideologie aan te lopen. Als ik dat dan uitleg, zijn de meesten verbaasd, omdat zij niet snappen waarom ik dan openlijk kritiek geef op godsdienst en spiritualiteit. De religieuze stroming binnen het humanisme vind ik afschuwelijk, “horizontaal religieus, want *religare* betekent verbinden.” Het Humanistisch Verbond drijft op horizontale religie, wil verbinden met iedereen en Boris van der Ham is er duidelijk niet vies van.

Aan het eind van het college dat Boris van der Ham gaf, kreeg hij luid applaus, behalve van mij. Ik hoop dat hij het zag, zodat hij hopelijk ooit inziet dat zijn “koningschap” niet door iedereen gewaardeerd wordt. Het kaartje dat ik later in mijn postvakje ontving over de “Zoek 't uit!” campagne, heb ik meteen verscheurd.

¹Statuten zijn makkelijk te vinden via de site van het Humanistisch Verbond, onder het kopje “over ons” en dan “organisatie”.

De saaie koran

ANTON VAN HOOFT (1943) klassiek historicus te Nijmegen en voorzitter van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte

Heilige boeken plegen vreselijk vervelend te zijn. Het meest opwindend is nog het Oude Testament. Daarin wordt op bevel van Jahweh tenminste lekker aan etnische zuivering, volkerenmoord en massaverkrachting gedaan.

Voor iedere misdaad is in de Heilige Schrift wel goedkeuring van de Allerhoogste te vinden. Amerikaanse godvrijen hebben daarvoor een handig hulpmiddel gemaakt. Op de website

<http://www.skepticsannotatedbible.com/> kan men goddelijke rugdekking voor iedere wandaad vinden. Vooral de rubrieken ‘Wreedheid en geweld’, ‘onverdraagzaamheid’ en ‘vrouwenhaat’ staan er vol van. De Amerikaanse skeptici hebben ook de Koran en het Boek van Mormon, de bijbel van presidents-kandidaat Romney, verwerkt: die bevatten even minderwaardige boodschappen.

Kostelijk is de rubriek ‘tegenstrijdigheden’. Mag een moslim nu wel of niet alcohol drinken? Slechts op één plaats staat een verbod (soera 2:219), maar in 16:67 wordt onder de gaven van Allah ‘de bedwelmende drank’ van dadelpalmen en druiven genoemd als ‘een goede voorziening’. Ik citeer hier de Nederlandse vertaling van ‘De glorieuze Qor’an’ van 2012.

Ik kreeg het boek onlangs van Nederlands-Turkse islamieten, die een geleerde uit Istanboel te gast hadden – in het vorige nummer deed ik verslag van dit debat. Deze groep neemt alleen het gezag van de zuivere Koran aan. Het probleem is natuurlijk dat er niet zoiets als de zuivere Koran bestaat. Ontstaan en overlevering van de Koran zijn in de mist van een ver verleden gehuld. De zuiveraars poetsen tegenstrijdigheden weg als betreurenswaardige vertaalfouten. Met andere woorden: zij scheppen een Koran naar hun eigen (ideaal)beeld en gelijkenis. Zo doen gelovigen dat altijd. Dezelfde God die de kruisvaarders voorging bij hun bloedbaden onder de leuze ‘*Dieu le volt*’ (God wil het) is tegenwoordig de menslievende Vader.

Enkele Turkse atheïsten die ook aanwezig waren, vroegen of de Koran nu wel of niet slavernij goedkeurde. De Turkse koranoloog

kwam met een tekst die aanbeveelt om krijgsgevangenen tegen een losprijs vrij te laten, maar de Allahloochenars wezen er terecht op dat op veel plaatsen de Koran slavernij als een vanzelfsprekend instituut aanneemt; zo moet je bij gebrek aan beter maar bij je slavinnen kindertjes maken. Binnen de historische context waarin de Koran ontstond, is er natuurlijk niets

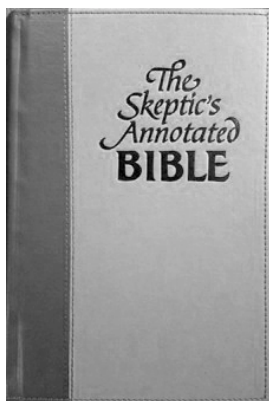
vreemds aan dat slavernij als een gegevenheid werd beschouwd – dat gebeurt in het Oude en Nieuwe Testament ook. Maar als je aanneemt dat je heilige boek waarheden voor alle tijd en toestanden verkondigt, kom je in de problemen.

Ik wees erop dat de ‘zuivere’ Koran met geen woord rept van jongensbesnijdenis. ‘Dus,’ stelde ik uitdagend, ‘jullie moeten de ingreep als onislamitisch beschouwen.’ Hier stond de professor uit Istanboel met

een mond vol tanden. Een paar jonge mensen, die achteraf gretig met ons napraatten, zeiden: hij durft je geen gelijk te geven, want dan krijgt hij in Turkije problemen.

Enfin, ik lees nu iedere dag verder in mijn Glorieuze Koran. (Zie het artikel verderop.) De lectuur kost heel wat zelfoverwinning, want het is een dodelijk saai geschrift. Eindeloos wordt er gezeurd over de Alwijze, Alwetende, Almachtige en Barmhartige Allah, die in zijn erbarmen wel beveelt om ongelovigen uit te roeien. Je vraagt je af waarom de gelovigen dat moeten doen want zelf belooft hij de afgrijpselijkste bestraffingen in het hiernamaals. De Barhartige zal daar zelfs de ongelovigen van een tweede huid voorzien, zodat ze nog een keer kunnen branden. Erg gênant is de zelfverheerlijking van de producent van het geschrift, Mohammed. Toevallig is hij nu net de laatste en grootste profeet, zo laat hij zijn Allah eindeloos herhalen.

Ook voor de Koran geldt dat het kritisch lezen van de heilige boeken de beste remedie tegen ieder godsgeloof is.

Respect van eigenschap tot dilemma

PETER MAASSEN (1947, Heerlen) was bijna 40 jaar leerkracht aan een basisschool in Maastricht. Hij is geboeid door de evolutie-theorie en in de gevolgen hiervan voor religie. Zo'n tien jaar is hij vrijdenker en pas twee jaar echt bevrijd van het bovennatuurlijke.

Onlangs las ik van Bas Haring, "Kaas en de evolutietheorie". Drieëntwintigste druk (!) Herziene uitgave, februari 2011. Eerste uitgave al in 2001. Een boekje, o.a. bekroond met de Gouden Uil voor jeugdliteratuur, over evolutietheorie en een beetje over god, voor nieuwsgierige mensen vanaf 11 jaar – maar niet alleen voor kinderen.

Ik wilde wel eens toetsen of mijn kennis over evolutie en religie overeenkwam met wat hij op een eenvoudige manier aan zijn lezers te vertellen had.

Ik was ook geïnteresseerd in de manier waarop Bas Haring zijn verhaal begrijpelijk aan zijn lezers brengt. Daar zou ik best wat van kunnen leren. Immers, ik zou hen met twijfels, zij die zoeken, aan antwoorden willen helpen. Mij is het vooral door lezen van relevante literatuur, gelukt voor mijzelf bevredigende antwoorden te vinden.

Voor alle sociale wezens, gelden normen en waarden, mede door evolutie bepaald en deels zelfs als "gedragscode" genetisch vastgelegd. Daar hoort ook respect bij. Van Dale zegt over de betekenis van het woord respect: eerbied uit hoogachting of angst. Zelf voel ik meer voor: een vanzelfsprekende eerbied voor wezens, voor leven en voor zaken of toestanden van waarde. Het woord respect zou niet zo vaak

vallen als bleek dat het een door iedereen goed te hanteren eigenschap was. Helaas zit de wereld anders in elkaar. "Respect als goede eigenschap en als dilemma". Zo'n "dilemma-moment" heeft een wat remmende werking op je doen en laten. Het is een moment van bezinning, van kiezen. Zo van: Kan ik dat nou wel doen? Kan ik dat wel toelaten? Wanneer zal ik ingrijpen? Moet ik er wat van zeggen? Hoe zal ik reageren? Zou een ander...?

Je "gevoel" voor respect is geraakt, maar hoe kun je het beste reageren, optreden? Vaak hebben we het over ongewenst gedrag. Is er dan niet ook gewenst gedrag? Er zijn regels voor hoe je op een respectvolle manier met elkaar kunt omgaan, "etiquette". Wanneer hanteer je welke regels? Zijn die regels overal in de wereld hetzelfde? In hoeverre zijn mensenrechten mede bepalend voor die regels?

Wanneer je in je land graag de dictator uit wilt hangen is het handig wanneer je je volk een beetje dom houdt

Waarom zijn deze regels in een oorlog tussen twee landen anders? Bij een burgeroorlog wéér anders? Alsof er nog ruimte is voor enig respect of voor enig gevoel van menswaardigheid. Alsof een mensenleven in oorlog nog enige waarde zou hebben. Waarom toch al die afgunst, jaloezie ... haat en wat al niet meer? Bestond dáár maar een *delete*-knop voor.

Waar hoor je eigenlijk allemaal respect voor te hebben? Eerder haalde ik het al beknopt aan. "Ik heb respect voor iemand tot die het tegendeel bewijst", denk ik vaak. Heeft ook veel met vertrouwen te maken. Zeker wanneer je je wereld leefbaarder wilt maken voor ieder, hoor je te weten hoe met de ander om te gaan. Moet je er wel zo vreselijk over nadenken? Het hoort een soort levenshouding te zijn. Toch?

"Een mensenvriend hoeft geen handleiding". Gewoon rekening houden met elkaar.

Bij de mens, ooit als gewoon zoogdier begonnen, ontwikkelen de hersenen zich zo dat we

er zelfs mee konden gaan denken, redeneren. Eerst in beelden en veel later ook steeds meer in woorden. Gedachten, die zelfs nog veel later in prachtige zinnen konden worden uitgewisseld met anderen.

Er is een indrukwekkende film over de tijd dat mensen alleen nog geluiden voortbrachten: "Op zoek naar het vuur". Probeer eens een goed idee in een andere taal dan de jouwe aan een ander over te brengen. Zou het daarom niet zo zijn dat allochtonen en vluchtelingen die onze taal slecht beheersen wat minder ontwikkeld overkomen, terwijl velen van hen over een behoorlijke intelligentie beschikken? Wel eens bij stilgestaan? Alleen als mens al hebben ze recht op respect.

Taal, liefst dezelfde, zo belangrijk om te communiceren en elkaar te begrijpen. Goed onderwijs is de basis voor ontwikkeling en

voortgang. Wanneer je in je land graag de dictator uit wilt hangen is het handig wanneer je je volk een beetje dom houdt om ze alles wat jou goed lijkt te laten geloven. Heb je dan ook nog een flink aantal marionetten, jaknikkers, onderdrukkers en geheimagenten erbij dan heb je je zaakjes goed voor elkaar. Typische mannenwereld en niet alleen in het Midden-Oosten, waar het woord respect een heel andere betekenis heeft dan bij ons en meest alleen voor Allah, lijkt het. In veel landen ten zuiden van de Middellandse zee komen studenten en afgestudeerden, zelfs vrouwen massaal in actie. Zij proberen de minder geschoolden en de meelopers in hun “geloof dat het anders moet” mee te slepen. Helaas wil het niet overal vlotten.

Leve de democratie. Ik ben er nog niet uit of je beter twee, drie, of meer dan tien partijen kunt hebben. Ook niet altijd een paradijs op aarde. Erg ingewikkeld een land goed

regeren. Met respect kom je wel een heel eind. Gebrek aan respect. We weten uit de geschiedenis maar al te goed waar gebrek aan respect voor je medemens menig volk toe gebracht heeft: slavernij, wereldoorlog, Ulster/Belfast, de Muur, Jodenvervolging, kastensystemen, Wounded Knee, rassenhaat, godsdiensoorlogen, concentratiekampen, volkerenmoord etc. etc. Er zitten er vast wel een paar bij die herinneringen oproepen... Zo’n gebrek aan respect, dat zelfs menig ontwikkelde geest gewoon meende dat het zo hoorde. Dan wordt wel eens gezegd: ja je moet alles in de tijd plaatsen waarin het gebeurde. De tijd was bepalend voor hoe men met elkaar omging.

Welke tijd? Is het zoveel beter geworden in de wereld om ons? We willen geen “*l’Histoire se répète*” meer. “Opdat het niet weer gebeure!” Ons geloof en elk ander geloof en zelfs niet-gelovig brengt elkaar toch zeker respect bij voor de medemens, zou je denken.

Binnen religie gaat (met een beetje geluk) het respect tot aan de grens van dat geloof. Daarbuiten is alles te anders, verkeerd, minderwaardig, barbaars, heidens. Dat is nu het grootste dilemma voor respect. Daar gaat het dan vooral mis. Gaat het respect bij elk geloof maar tot de eigen grenzen?

Hoe zou de wereld eruitzien als religie niet bestond en atheïsme niet nodig was? Wanneer

we het klaarspeelden als sociale wezens vredig samen te leven? Wat een naïeve gedachte! Of misschien toch niet?

Het is moeilijk als je over dit soort zaken gaat nadenken om het luchtig te houden. Misschien kunnen we het zoogdier mens even achter ons laten om naar de rest van de levende have op onze wereld te kijken. Nee, niet de andere zoogdieren of gewervelde wezens. Veel zoogdieren en vogels krijgen al erg veel aandacht in dit boeiende blad. De insecten, de vlinders, de spinnen enz. Ook juweeltjes van techniek en van miljoenen en miljoenen jaren evolutie, ontwikkeling. Je zou een vlieg, of wesp, nauwelijks met een vliegenmepper te lijf durven gaan als je je zou realiseren welk een klein wonder je zou doodmeppen. Hebben we alleen respect voor wat nuttig voor ons is?

Hoe zou de wereld eruitzien als religie niet bestond en atheïsme niet nodig was?

Hoever ga je daarin? Nog meer levende have die ons respect afdwingt door schoonheid maar ook door haar functie, is de

plantenwereld. Al het groen om ons heen, maar ook de fleur. Doordat er ooit een plantenwereld ontstond die de aarde voorzag van zuurstof, kon er verder leven ontstaan. Volgens de geleerden waren de algen in zee er het eerst. In diezelfde zee ontstond ook het eerste leven in de vorm van eencelligen.

Bewijs van hoger ontwikkeld leven in onze oerzeeën vinden we vaak hoog in de bergen als fossiel weer terug. Ook bewijs hoe hoog onze aardkorst in die miljarden jaren op sommige plekken omhoog gestuwd is.

Wat een geluk dat die aarde (als voorlopig enige planeet) uiteindelijk ons kon herbergen. Wat een enorm cadeau dat wij, nu allen zoals we hier zitten, daar deel van uit mogen maken. Het enorm respect hiervoor nodigt ons eigenlijk uit onszelf klein en bescheiden te voelen. Vooral is het een uitnodiging respectvol om te gaan met andere geur, andere kleur, andere vorm, ander leven anders denken, anders geloven, de andere mens. Ook om meer nog op te komen voor mensen, groepen die met te weinig, of zelfs zonder enig respect behandeld worden.

Ben je een onbevooroordeeld, frank en vrij mens, die het leven als het mooiste cadeau ooit ziet? Ben je zo’n mens die dat gevoel de ander ook gunt, dan denk ik dat je de meest natuurlijke vorm van respect beheerst.

Een geschiedenis van de religiante terreur

FRANS VAN DONGEN voorheen bestuurslid van De Vrije Gedachte, oprichter van de Atheïstisch-Seculiere Partij (ASP)

Boeddhisme en Hindoeïsme

Er wordt in het algemeen niet vanuit gegaan dat boeddhisten en vooral hindoes geweld zouden plegen vanuit hun godsdienst. Van de hindoes wordt zelfs letterlijk aangenomen dat ze geen vlieg kwaad doen. Niets is echter minder waar. De beide godsdiensten hebben ook de nodige terreur op hun naam staan.

Japan was ongeveer vanaf de zesde eeuw boeddhistisch. Maar tussen de veertiende en zeventiende eeuw, ruwweg de periode waarin Europa door haar godsdienstoorlogen en Reformatie ging, kwam het Shinto, de Japanse variant van boeddhisme, meer op de voorgrond te staan. Het Shinto leerde dat de Japanners een goddelijk volk waren, dat bestemd was om te heersen over de andere volkeren aan de Grote Oceaan. De Japanse keizer zou afstammen van de zonnegod en daarom hadden alle uitspraken van de keizer goddelijke status en waren gelijk wet. Men zou kunnen spreken van 'staats-shinto', met de keizer als hoofd van de kerk. De militaire clan rondom de keizer, voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog, hield er een shinto-boeddhistische doctrine op na die erop neer kwam dat de goddelijke status van de keizer de territoriale expansie noodzakelijk maakte. Het 'goddelijk leger' was ervoor om met zijn veroveringen de 'goddelijke keizer' te eren.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd iedereen van staatswege gedwongen om het staats-shinto te praktiseren en de keizer als een god te vereren. Degenen die hier niet aan mee wensten te doen, werden vervolgd.

Berucht en gevreesd waren de zelfmoordaanslagen van Japanse soldaten op Amerikaanse marineschepen. De piloot stuurde zijn vliegtuig met een enorme bom aan boord in duikvlucht bovenop een Amerikaanse oorlogsbodem. De Japanners gebruikte hier de term 'kamikaze' voor, dat zoveel betekent als 'goddelijke wind'. Die term was ontleend aan een gebeurtenis in de dertiende eeuw. Japan werd toen aangevallen door een enorme

Mongoolse vloot, die onverslaanbaar leek. Het volk was redeloos, radeloos en reddeloos. Er stak echter een typhoon op en de vijandelijke vloot werd versnipperd. Dit gebeurde tot twee keer toe in één eeuw. Het Japanse volk zag in deze wind natuurlijk iets goddelijks en sprak van 'goddelijke wind'. De zelfmoordende kamikazepiloten werden gerekruteerd, opgeleid en bij het opstijgen uitgezwaaid door de shintopriesters. Deze priesters vertelden de vliegenier dat hij na zijn glorieuze dood opgenomen zou worden in het zogenaamde Yasukuni-heiligdom, zodat hij in de geesten-

wereld voor eeuwig verder kon vechten voor de god-keizer.

De Yasukuni-tempel is tot op de dag van vandaag omstreken, omdat het gewijd is aan de geesten van soldaten die hun leven lieten in dienst van de keizer. En dus ook aan de oorlogsmisdadigers uit de Tweede Wereldoorlog. Iedere

keer als de Japanse president een bezoek wil brengen aan dit heiligdom, steekt er internationaal een storm van protest op.

Ook het hindoeïsme is minder afwijzend ten opzichte van geweld, dan men denkt. De *Bhagavad Gita*, een van de heilige geschriften van de hindoes, begint al op het slagveld: namelijk tijdens de slag bij Kuruksetra. De god Krishna is bij deze veldslag aanwezig en de volgende citaten uit het begin van dit 'heilige boek' geven een goed beeld van de sfeer, waaruit het hindoeïsme is ontstaan.

"Oh leraar, aanschouw de grote strijdmacht, die zo vakkundig is opgesteld door uw intelligente discipel."

"En er zijn vele andere helden die bereid zijn

Schoolmeisjes zwaaien een kamikazepiloot uit

hun leven te geven. Allemaal zijn ze uitgerust met verschillende wapens en allemaal zijn ze bedreven in de strijdkunst.”

“Aan de andere kant van het strijdveld stonden Heer Krishna en Arjuna in een grote, met witte paarden bespannen, strijdwagen en ze lieten hun transcendente hoornschelpen weerklinken.”

Maar Arjuna is zich bewust van het feit, dat er zich in het vijandige kamp nogal wat familie en vrienden bevinden en krijgt aarzelingen om de strijd aan te gaan. Hij wil een bloedbad voorkomen. De ‘Heer Krishna’ stelt echter, dat hij zich over de doden geen zorgen hoeft te maken, want daar zorgt hij wel voor en zegt hem het volgende:

“Je zou ervan doordrongen moeten zijn dat er voor jou geen betere bezigheid is dan te strijden volgens religieuze principes; er is dus geen reden tot aarzelen.”

“Toen nam Arjuna zijn boog op en maakte zich gereed om vanaf zijn strijdwagen zijn pijlen af te schieten en sprak de volgende woorden tot de Heer Krishna: ‘O onfeilbare, rij alstublieft mijn strijdwagen tussen de twee legers in, zodat ik kan zien wie hier aanwezig zijn, wie er naar de strijd verlangen en met wie ik me in deze grote veldslag moet meten.’”

Hindoes mogen niet op een insect trappen, maar wel toegestaan en zelfs verplicht was het ‘weduwe verbranden’. De officiële Indiase term hiervoor is ‘Sati’. Dit betekent ongeveer ‘deugdzaam vrouw’. En deze deugdzaamheid bestond er dan uit dat een vrouw die weduwe was geworden, zich bij de crematie van haar man liet meebranden. Ook als ze niet wou. In dat geval werd er zware morele druk op haar uitgeoefend vanuit de familie en door de priesters. De hindoereligie, die het doden van een mug verbiedt en waar zelfs koeien heilig voor zijn, schreef voor dat een ‘deugdzaam vrouw’ haar man niet mocht overleven!

Sommige vrouwen mochten zich laten verdoven, voordat ze zichzelf prijs moesten geven aan de vlammen, anderen niet. In al die eeuwen is het overigens nooit in zelfs ook maar één hindoe opgekomen om eens een keer een man te verbranden als z’n vrouw overleden was. In 1873 laat Jules Verne in zijn *Reis om de Wereld in Tachtig Dagen* ook nog een

weduweverbranding spelen. De ‘Sati’ is in India pas in 1830 verboden door het Britse koloniale bestuur. Het Nederlandse koloniale bestuur op Bali vond het pas in de twintigste eeuw nodig, het verbranden van weduwen te verbieden. In 1987 werd er in de Indiase pers een geval van ‘Sati’ gemeld; het ging om een 18-jarig meisje. In 2002 is er een 65-jarige weduwe verbrand en in 2006 haalde ook weer een Sati-geval de voorpagina’s van de Indiase kranten. Helemaal verdwenen is het dus nog niet !

Krishna en Arjuna

J. Robert Oppenheimer wordt de vader van de atoombom genoemd. Tegen het eind van de Tweede Wereldoorlog was er een bewapeningswedloop tussen de Verenigde Staten en Hitler-Duitsland. Deze bewapeningswedloop was niet zomaar een wedloop. Het ging om niets minder dan de atoombom. De

Duitsers hadden als atoomgeleerde Werner Heisenberg, terwijl Einstein en Bohr aan de kant van de Amerikanen stonden. Bohr en Einstein waren bang (in 1940 al) dat Heisenberg een atoombom zou kunnen maken. Want dat was ook zo. En gecombineerd met de rakettechnologie van Werner von Braun, zou Hitler dan London of misschien zelfs wel New York met atoombommen kunnen bestoken. De Duitsers zouden dan met Engeland kunnen doen, wat de Verenigde Staten met Japan deden: door middel van atoombommen de overwinning afdwingen.

Achteraf bleek dat de Nazi’s inderdaad een beroep op Heisenberg deden om een atoombom te maken, maar Heisenberg vond dat je kernenergie alleen voor vreedzame doeleinden en wetenschappelijk onderzoek moest gebruiken. Bovendien was het volgens Heisenberg te duur. De nazi’s besloten er daarom vanaf te zien. Maar de Amerikanen besloten op instigatie van Einstein en Bohr ermee door te gaan en de eerste atoombom ter wereld ontplofte in New Mexico vlak voor het einde van de Tweede Wereldoorlog. De ‘baas’ van dit project, het zogenaamde Manhattanproject was Oppenheimer. En Oppenheimer was overtuigd hindoe.

Toen de allereerste atoomexplosie in de menselijke geschiedenis plaats vond in een

Amerikaanse woestijn, bad Oppenheimer de volgende strofe uit de Bhagavad Gita:

“Nu ben ik de Dood, de Vernietiger van Werelden.”

In feite is de afloop van de Tweede Wereldoorlog niet op het slagveld beslist, maar door de atoomgeleerden aan beide zijden! Misschien heeft Heisenberg meer invloed gehad op de afloop van de oorlog dan de inval in Normandië. Heisenberg is een van de meest onderschatte geleerden aller tijden. De atombom is verzonnen door een atheïst, vervaardigd door een jood, getest door een hindoe, gegooid door een christen, op een boeddhistische natie.

Maar er zijn meer voorbeelden van geweld van hindoes en boeddhisten.

India was na haar dekolonisatieproces, ruwweg tussen 1946 en 1947, verdeeld in een hindoe-staat en een moslimstaat. Samen in één staat was natuurlijk onmogelijk. In sommige gebieden leefden moslims en hindoes naast en door elkaar en daar ontstonden problemen.

Door communaal geweld, zoals men het noemt, zijn er in die jaren waarschijnlijk ettelijke miljoenen om het leven gekomen. De aanvang van de film “Ghandi” geeft een goed beeld, van hoe men in die tijd z’n religieuze geschillen uitvocht.

De hindoes kennen, net als de Hollandse protestanten tijdens het Twaalfjarig Bestand, net als de moslims en net als iedere religie, hun ‘rekkelijken’ en hun ‘preciezen’. Zo’n tweedeling lijkt overigens wel een wetmatigheid: je ziet het ook bij alle politieke partijen. Eigenlijk zie je het overal, zelfs bij de basketbalvereniging. In ieder geval waren er een aantal precieze hindoes die Ghandi te rekkelijk vonden. Een van hun verwijten was dat hij zich verzoend had met de ‘ongelovige’ moslims. In 1948 te New Delhi schoten ze Ghandi dood, terwijl hij onderweg was naar een gebedsdienst.

De strijd op Sri Lanka gaat ook voornamelijk langs religieuze lijnen. De opstandige Tamiltijgers in het noorden van het eiland zijn hindoeïstisch en de regering is boeddhistisch. De wreedheden gaan over en weer: de Tamiltijgers zijn uitgesproken wreed en

moordzuchtig tegenover de boeddhistische bewoners van het eiland, maar als een Tamilhindoe in de handen van boeddhisten valt, overleeft hij het meestal niet. Vaak wordt

er, zoals we altijd zien bij religiante geschillen, eerst nog flink op los gemarteld. Pogroms over en weer zijn geen uitzonderingen.

In 1983 werden 13 soldaten van het boeddhistische regeringsleger gedood door hindoeïstische Tamiltijgers. Naar aanleiding hiervan

ging er een golf van boeddhistisch geweld tegen de hindoes over het eiland: boeddhistische burgers vormden doodseskaders. Huizen van hindoe-Tamils werden platgebrand en er werd op grote schaal geplunderd en vermoord. De boeddhistische regering wist pas na drie dagen de orde te herstellen. Duizenden Tamils vluchtten naar India. De schattingen betreffende het aantal doden lopen uiteen van 6000 tot 15000. Tamiltijgers pleegden veel zelfmoordacties tegen het boeddhistische regeringsleger. Vaak uitgevoerd door jongeren. Deze zelfmoordacties leidden uiteraard weer tot tegenacties. En, zoals we bij het Ierse conflict en ook bij het Israelisch-Palestijnse conflict zien, is het religie die de strijd nodeloos lang en nodeloos bloederig maakt. Ook in dit geval lijkt het er sterk op dat religie de vrede onmogelijk maakt.

Alsof de arme bevolking van Sri Lanka nog niet genoeg ellende had meegemaakt, werd het eiland in 2004 door een Tsunami getroffen. In plaats van dat deze ramp de mensen wat dichter bij elkaar bracht, laaide de strijd, gevoed door wederzijdse religiante haat, juist weer op. De hulp, die voor de gehele land was bestemd, kwam volgens de hindoe-Tamils te veel terecht bij het boeddhistische deel van de bevolking en te weinig bij de hindoes. Er vielen 200 doden bij gevechten tussen opstandelingen en regeringstroepen. Ook in 2008 werd er weer oorlog gevoerd naar aanleiding van mislukte vredesonderhandelingen. Op 17 mei gaven de laatste Tamil-hindoes zich over na een bloedige strijd. Er is nu officieel vrede op het geteisterde eiland, maar omdat beide zijden nog steeds veel belang hechten aan hun godsdienst, is de vrede broos en kan de oorlog ieder moment weer uitbreken.

J. Robert Oppenheimer

Die vreedzame boeddhisten toch

ANTON VAN HOOFT (1943) klassiek historicus te Nijmegen en voorzitter van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte

Dat is niet mooi van mij. Hoe kan ik nu een zekere voldoening voelen over de slachtpartijen die boeddhisten in Myanmar (Birma) onder moslims aanrichten? Natuurlijk is het ontstellend wat daar gebeurt. Onder leiding van monniken vergrijpen opgefokte Birmezen zich aan leven en goed van de islamitische minderheid.

En toch krijg ik bij alle geschoktheid ook een goed gevoel, want de gruwelijke gedragingen bevestigen een overtuiging: het boeddhisme is een even ordinaire religie als alle andere, wat westerse aanhangers ook beweren. Mediterend en navelstarend vermeen die zich in de hoge principes van een leer die even absurd is als die van de andere ‘hogere’ gods-diensten.

Aangesproken op hun geloof in reïncarnatie ont-wijken ze de doorgaans discussie. Ach, het gaat hun om de zielenrust en de heerlijke vrede die over hen is neer-gedaald. Natuurlijk hebben ze niets te maken met de misdaden van hun geloofsgenoten in het oosten; die gedragen zich onboeddhistisch. Zo verontschuldigen christenen, joden, isla-mieten en hindoes zich ook altijd voor de wandaden van hun broeders en zusters die uit naam van God de Vader, Jahweh, Allah en Visjnoe worden begaan: ze hebben de leer gewoon verkeerd begrepen.

Maar onverdraagzaamheid tegenover anderen hoort wezenlijk tot het verschijnsel godsdienst. Als je meent de waarheid in pacht te hebben, heb je anderen nodig die je dodelijk kunt verachten om hun ongelooft.

‘Ja,’ wordt wel gezegd, ‘maar vlak de atheïsten Hitler, Stalin en Pol Pot ook niet uit.’ Maar deze massamoordenaars waren natuurlijk geen godvrijen; zij geloofden ieder in hun eigen religieuze ideologie. Ik ken geen geval van een atheïst die een gelovige om zijn verkeerde inzicht uit de weg heeft geruimd. Maar de voorbeelden van geweld tegen godvrijen of gewoon kritische geesten zijn legio.

Westerse gelovigen in een oosterse leer verwijzen nogal eens naar de spreuk *Ex oriente lux* (Uit het oosten licht). Wat mij betreft is het: *Ex oriente vis* (geweld).

Muslims in Burma

Boeddhistische monnik inspecteert een uitgebrande auto

Roomsen dat waren wij – Inleiding vrijdenkersdag religie en onderwijs 25 mei 2013

ANTON VAN HOOFT (1943) klassiek historicus te Nijmegen en voorzitter van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte

Nog even en we zouden er zijn. 'We' dat waren wij katholieken. Bij de laatste volkstelling zaten we al ruim boven de 40 procent. De groei was onweerstaanbaar door de natuurlijke aanwas. We lachten verachtelijk om de protestantse ketters en om de goddelozen die smaalden dat de roomsen zich bij de konijnen af voortplantten. Wij wisten wel beter: door veel kinderen te krijgen hielpen de katholieken god in zijn heilswerk. Zo bezorgden ze hem vele vrome zielen van het ware geloof in de hemel.

Bij de andersdenkenden was er vrees, maar bij ons het vaste vertrouwen dat wij binnenkort de meerderheid zouden zijn. Ik hoor het de rector van onze katholieke middelbare school nog zeggen – het was tegen 1960: onder de gestudeerden waren de katholieken nog steeds in de minderheid. Nu we op het punt stonden het land over te nemen, zouden wij de intellectuele elite vormen die binnenkort het land zou moeten regeren. Doe dus je best. Dat hebben we gedaan.

In de verstrooiing

Ik ben opgegroeid in de Roomse diaspora van Den Haag. Katholieken vormden er maar iets van 20 procent van de bevolking. Maar achteraf verbaas je je erover in welke apartheid we leefden. Ik had wel een protestants vriendje, Ben, die op het volgende portiek woonde. Ik had er theologisch wel wat moeite mee dat hij niet in de hemel zou komen. Maar voor de rest waren al onze verbanden katholiek, natuurlijk te beginnen bij het onderwijs. Er was in onze Haagse volkswijk een enorm scholencomplex, keurig verdeeld: openbaar, protestants-christelijk en katholiek, en dit laatste weer apart voor kleuters, jongens en meisjes. Op de rooms-katholieke meisjesschool waren nog nonnen de onderwijzeressen. Mijn zussen kwamen thuis met een rapport, waarop de eerste vier kolommen cijfers bevatten voor 1. godsdienst, 2 gedrag, 3 vlijt en 4... trappenlopen. In dit laatste vak bereikten mijn zussen een fabelachtige hoogte. Als veel later mijn studenten in de leraarsopleiding klaagden dat het toch wel heel moeilijk was voor complexe zaken als werkstukken en spreekbeurten een cijfer te geven

zei ik altijd dat je voor alles een cijfer kunt geven als je maar tevoren enkele criteria vastlegt, zelfs voor trappenlopen...

De katholieke scholen vormden onze hemelse enclave in een boze wereld. Als noordelijke katholieken leden we natuurlijk geweldig onder het processieverbod, maar op onze eigen grond, de speelplaatsen van de aaneengeschaalde scholen, kon een vrome stoet met vaandels en kaarsen eindeloos rondjes lopen.

Ik heb mijn lagere-schoolrapporten nog. Op de achterkant staat als motto: 'u en wij doen ons best, God doet de rest'. In jeugdige spotzucht maakten wij ervan 'u en wij doen geen pest, god doet de rest'. Ja, de neiging tot

godslastering zat er al vroeg in. De rapporten laten zien dat de competitie meedogenloos was. Ieder leerling kreeg op grond van zijn cijfers een rangnummer – natuurlijk was ik altijd de eerste van de klas. Wat men ook van de wedijver mag vinden, zeker de betere leerlingen werden geprikkeld om tot het uiterste hun best te doen. De school, nogmaals in een Haagse volkswijk, wilde de leerlingen verder helpen. MULO en daarna de kweekschool was al heel wat. In mijn geval kwam de hoofdonderwijzer letterlijk aan de deur om mijn ouders te zeggen dat deze jongen moest doorleren. Toevallig was er in het aangrenzende Rijswijk net een katholiek lyceum

gesticht, dus hoefde ik niet de hele stad door naar de Jezuïeten van het Sint-Jans- of het Aloysiuscollege. Zo kwam ik op de school die dacht de toekomstige katholieke leiders te vormen.

De zege van de katholieke emancipatie

Ik voel nog steeds een diepe dankbaarheid

Dit jongetje heeft zijn ziel met doodzonde bevekt; uit het boek der Eerste Heilige Communie dat ieder katholiek kind kreeg

voor de leraren en onderwijzers die – zij het uit aanvechtbare motieven – mij hebben laten doorleren. Voor mijn promotie in 1971 had ik meester Tabbers van de vijfde klas uitgenodigd. Hij had ons geleerd wanneer we een t achter een werkwoord met de stam op een d moesten zetten: ‘Vervang het werkwoord door zinken, dan hoor je de t.’ Deze les heb ik tot het einde toe aan mijn scriptieschrijvende studenten voorgehouden, met dankbetuiging aan meester Tabbers.

Alleen heeft de indrukwekkende inspanning van het katholieke volksdeel om zich via onderwijs te emanciperen faliekant anders uitgespekt. Mensen die leerden hun verstand te gebruiken, doorzagen de voosheid van de kerk als instituut en de onhoudbaarheid van haar leerstellingen. Priesters tegen wie we vroeger opzagen als heilige mannen, bleken halfontwikkelde mooipraters. Ze deden nog wel wanhopige pogingen om de vormen te moderniseren, met beatmissen en zo, maar de erosie was onstuitbaar.

In het boek met de passende titel ‘De kerk gaat uit’ werd de teloorgang gedocumenteerd. Van de officieel 42 procent katholieken zijn er nu nog een schamele 18 procent overgebleven, althans officieel. In werkelijkheid is het percentage meelevende katholieken waarschijnlijk niet meer dan 5 ten honderd.

Ik ging naar de universiteit van Nijmegen, want ik wilde ver van huis zijn; niemand kon toch bezwaar maken tegen de keuze voor de Katholieke Universiteit? Nog zongen we, maar toch al spottend, het lied van de priesterdichter Schaeppman:

Roomschen dat zijn wij met ziel en harte,
Roomschen dat zijn wij in woord en in daad,
Roomschen dat zijn wij in pijn en smarten,
Roomschen tot eenmaal ons stervensuur slaat.
Roomschen in huis, Roomschen daarbuiten
Schamen w’ons nimmer de eervolle keus
Laster noch hoon kan de lippen ons doen sluiten,
Want Roomschen dat zijn wij, dat blijft onze leus.
(luider) Want Roomschen dat zijn wij, dat blijft onze leus.

In ons eerste jaar klassieke talen in Nijmegen zaten nog vijf priesters, die door hun orde waren gestuurd om straks leraar Latijn en Grieks op het seminarie te worden. Een jaar of tien geleden hielden we het eerst en waarschijnlijk voor het laatst een reünie van ons studiejaar. Van één, een witte pater die de islamieten van Noord-Afrika zou gaan bekeren, was niets bekend. De andere vier hadden allang geleden een gezin gesticht. Met één van hen, een ongeschoeide Karmeliet (die wel schoenen droeg) had ik felle discussies, maar ook hij was voor de vrouw gevallen.

De Jezuïetenheilige Aloysius was zo kuis dat hij op straat steeds met neergeslagen blik liep om niet de kans te lopen een vrouw te zien

Loze bestuurskoepels

Tientallen jaren later nu hetatholicisme als sneeuw voor de zon verdwijnt, zijn er nog steeds katholieke schoolbesturen. Het zijn machtige koepels van bestuurders die vooral zichzelf te goed doen. Af en toe mompelen ze wat over hun identiteit, maar in de praktijk stellen hun pretenties niets voor. Ik spreek uit ervaring. Enkele jaren

gaf ik voor alle eerstejaars letteren van de Katholieke Universiteit Nijmegen een college ‘ontstaan van het christendom’. Het merendeel van mijn gehoor had veertien jaar rooms onderwijs genoten. Maar voor de studenten was het allemaal nieuw. ‘Hé, ik dacht altijd dat Jezus en Christus twee aparte figuren waren ...Goh, interessant die menswording, Jezus’ opstanding en hemelvaart. ...RIP betekende dus moge hij/zij rustig slapen tot de wederopstanding met ziel en lichaam.’ Aan pinksteren begon ik maar niet.

Ten slotte moet ik mijn zondigheid bekennen. Mijn kinderen gaan naar een katholieke onderwijsinstelling. Ze is de enige basisschool in de wijk. Ik ga mijn kleintjes echt niet in een bakfiets naar het andere deel van de stad vervoeren. In feite is het de ideale openbare school, die zich in de praktijk houdt aan het aloude motto ‘onverdeeld naar de openbare school’. Er is een aanzienlijk deel leerlingen met een allochtone achtergrond. De identiteit wordt angstvallig verborgen gehouden. Het is de leerkrachten wel: zelf hebben ze niets meer met het geloof.

Die neutraliteit is typerend voor de overgrote meerderheid van katholieke en protestants-

christelijke scholen. Alleen in de Bijbel Band hebben we nog de gruwel van de school met den bijbel, die jonge mensen africht in plaats van hen uit te rusten met het vermogen een eigen oordeel te vormen.

Vermakelijk is de worsteling van de overgebleven confessionelen met het fenomeen islamitische school. De leer is des duivels, maar ja, volgens de schoolvrede hebben islamieten ook recht op eigen scholen.

Een ander type bijzondere school dat ook gebruik maakt van de vrijheid van onderwijs, wordt doorgaans over het hoofd gezien, ik bedoel De Vrije School, die uitgaat van de pseudowetenschappelijke ideologie van Rudolf

Steiner. Ik zie dagelijks enkele wijkgenoten hun kinderen in bakfietsen erheen transporteren. Ik verdenk hen ervan dat ze het eigenlijk wel prettig vinden dat De Vrije School zo heerlijk blank is. Nee hoor, de Vrije school is zo heerlijk creatief, zeggen ze.

Wat nu? Alleen maar ervoor pleiten dat alle scholen openbaar moeten zijn, lijkt onderhand een doodlopende weg. Er is ook bij seculieren nog zoveel respect voor religie. Politieke partijen vrezen hun luidruchtige gelovige kiezers te verspelen.

Wat mij interesseert is: hoe komen we op een slimme manier van het fossiel van de ideologische school af?

Besnijdenis – een pijnlijke zaak

PAUL HOPSTER (1940), gepensioneerd psycholoog, bestuurslid van DVG van 1974 tot 1989 en redacteur van “De Vrije Gedachte”, later geheten: “De Vrijdenker” sinds 1999

Besnijden, ofwel amputeren van de voorhuid van jongens en mannelijke baby's, doet pijn.

Dat lijkt een open deur: afsnijden van een stuk huid doet erge pijn. Toch was dat niet vanzelfsprekend, zelfs niet bij medici. Integendeel, de overheersende mening onder geneesheren tot zo'n jaar of 1980 was dat pasgeborenen en vroeggeborenen geen, of nauwelijks, pijn kenden. Zie “Pijn, een biografie” van Sytze van der Zee. De enorme “populariteit” van jongensbesnijdenis in Amerika zou niet mogelijk zijn geweest indien chirurgen hadden geweten dat hun messen en scharen niet pijnloos waren, maar verschrikkelijke pijn deden bij het kind.

Een verkeerde handeling door verkeerd begrip is niet zeldzaam, maar een zo sterke verspreiding van geloof in de heilzaamheid van besnijden als in (het christelijke) Amerika is wel uitzonderlijk. Indien de artsenstand voldoende beseft had hoe schadelijk zij bezig was met “behandeling” van het kind, zouden zij besnijden alleen gereserveerd hebben voor medische indicaties als fimosis, voorhuidvernauwing. Zelfs Charles Darwin beschreef in “*The expression of the emotions in man and animal*” in 1872 dat gezichtsuitdrukkingen van

baby's en hun kreten en huilen geen uiting van pijn waren maar reflexen (!)

De arts Kellogg, van de Kellogg cornflakes, geloofde dat onverdoofde besnijdenis bij jongetjes een heilzame invloed op de hersenen zou hebben. Hij geloofde ook dat door deze ingreep de verwerpelijke masturbatie zou worden tegengegaan (mits onverdoofd als straf voor de zondeval). Is het toeval dat de cornflakes van Kellogg een beetje lijken op gedroogde voorhuidjes?

In een chirurgisch handboek uit 1938 heette het dat een spons met wat suikerwater wel genoeg was als verdoving bij besnijdenis.

Toen het masturbatieargument niet meer houdbaar bleek te zijn, werd het vervangen door het eveneens onjuiste argument van hygiëne en bescherming tegen aids.

Pas in 1987 bleek uit twee tegelijk gepubliceerde studies naar pijn bij pasgeborenen en prematuren dat de pijndrempel bij prematuren lager lag dan bij op tijd geboren baby's. Zij toonden aan dat heftige pijn bij zuigelingen sporen nalaat in de vorm van een pijngeheugen. Mannen die als kind zonder verdoving zijn besneden zijn aantoonbaar pijngevoeliger dan mannen die onder narcose zijn besneden.

Turkije

LEON WECKE (1932 Wijchen) is polemoloog verbonden aan het Centrum voor conflictanalyse en -management (CICAM) van de Radbouduniversiteit Nijmegen

Lang geleden, ik zat in de derde klas van het middelbaar onderwijs, ondernam ik, samen met mijn tweelingbroer, een fietstocht van Arnhem naar Grenoble. Ik herinner mij dat onze omafietsen zodanig zwaar beladen waren dat ze steigerden. En wat ik mij ook herinner is ‘Turck’. In het kader van ons beperkt reisbudget overnachtten we in hooibergen. En in een bepaald geval werd een daarbij behorende boerderij bewaakt door een hond, die vervaarlijk blafte en naar zeggen van de beide oude boerinnen die de boerderij dreven, als ook gevaarlijk en ‘*très méchant*’ geduid moest worden. ‘Turck’ stond voor vals, gemeen, onbetrouwbaar, maar ook voor ‘*fort comme un turck*’, sterk als een Turk. Het werkwoord ‘türken’ in het Duits staat voor fingeren, vervalsen, verzinnen. En in het Nederlands staat ‘aangaan als een Turk’ voor heftig uitvaren, razen en tieren. Iemand die er uitziet als een Turk, ziet er erg vuil uit, zoals indertijd onze gewaardeerde gastarbeiders, die het vieze werk deden waar wij ons te mooi voor achtten.

In de beeldvorming komen de Turken er niet zo goed af. Nog steeds wordt gewaagd van de Zieke man van Europa, waarmee aanvankelijk het Ottomaanse Rijk werd bedoeld dat tegen het midden van de 19e eeuw op sterven na dood was. Het rijk bleef echter een kwakkelend bestaan leiden dankzij de steun én ondermijning door de Britten, Fransen en Russen, die elkaar de erfenis van de zieke man niet gunden. Nadat de sultan in de Eerste Wereldoorlog op het verkeerde, namelijk Duitse paard gewed had, kreeg de Ottomaanse patiënt een spuitje en ontstond het huidige Turkije. Atatürk maakte er een seculiere staat van, een staat die veel later als NAVO-lid mede onze vrijheid wenste te verdedigen, die straks lid van de Europese Unie wordt en waarvan wij vanuit Europa zijn economisch welzijn konden gadeslaan. Maar nu, zo zegt men, zitten ze met een bijna geestelijk zieke, autoritaire man opgescheept, die op indringende wijze de weg terug, de weg naar meer invloed van de religie, heeft ingeslagen. Zijn islamisme en Napoleonsyndroom zou een bedreiging zijn voor de republiek. Stukjes bewijs hiervoor zijn zijn beperkende alcoholwet, de opvatting dat homosexualiteit een ziekte is, je, als het even kan, de staat met drie of meer kinderen dient te verrijken en abortus als moord gekwalificeerd moet worden. De pers zou aan banden gelegd zijn en de gevangenis bevolkt worden door dissidente burgers en journalisten. Bij de pers is veel repressie, censuur en zelfcensuur. Weliswaar is er formeel vrijheid van drukpers, maar niet iedereen heeft een drukpers. Gelukkig zijn er wel Facebook en Twitter maar zonder aansluiting met de door de staat beheerste oude media kunnen zij hooguit een ‘trigger’ zijn voor door de politie te bedwingen opstanden van oproerkraaiers en terroristen. ‘Reporters Zonder Grenzen’ zet Turkije in hun Press Freedom Index van 2013 op de 154ste plaats, tussen Mexico en Swaziland.

En het was zo’n goede man: zat zelf tien maanden in de gevangenis, joeg de junta-generaals terug in hun hok, blies de economie nieuw leven in, verwierf meer dan de helft van de stemmen, kortom een krachtig leider. Echter een kleine 50% van de burgers is gefrustreerd, is zich bewust geworden geregeerd te worden door een autoritaire man, die grondrechten creatief interpreteert en over de hoofden van zijn burgers zijn religieuze conservatieve moraal probeert op te dringen.

Maar van een Turkse lente als reactie op deze zieke man, is geen sprake. De democratie behoeft niet bevochten te worden, die is er al. Alleen in een land, diep gespleten door seculiere en religieuze tegenstellingen, is het proces van verdere inhoudelijke democratisering geen vanzelfsprekendheid. Er is geen garantie voor vergaande tolerantie. Integendeel, juist door de invoering van de democratie, kan men de tegenstellingen van de daken prediken, ze institutionaliseren en het eigen gelijk verkondigen en bevorderen.

Verder dan Turkije zal de roep om meer democratie niet dragen. In het Westen behoeft men niet bang te zijn voor een eigen Europese lente, aangestoken door de Turkse woelingen. Hier staat de democratie immers als een huis ook al is democratie, naar de woorden van Churchill, ‘een slecht stelsel, maar we hebben geen beter’. (Wat overigens de vraag is). De kritiek op onze onrechtvaardige maatschappij zal vooralsnog niet veel verder komen dan een soort koningsdagen voor activisten. Misschien dat we straks van Turkije nog wat kunnen leren. Democratie verwezenlijken is moeilijker dan je denkt en soms kun je beter een goede dictator hebben dan een slecht werkende democratie.

Boeken

Schepper van een nieuwe Tora

Spinoza tussen zionisten en nationaal-socialisten

MICHEL WIELEMA (1959, Rotterdam) filosoof, gepromoveerd op 17de-eeuwse vrijdenkers rond Spinoza, vertaler N-E van filosofische teksten

Dirk Rupnow, *Judenforschung im Dritten Reich. Wissenschaft zwischen Politik, Propaganda und Ideologie*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2011, 494 pag.

David J. Wertheim, *Salvation through Spinoza. A Study of Jewish Culture in Weimar Germany*, Brill, Leiden-Boston 2011, 234 pag.

Baruch Spinoza: joodse ‘heilige’ of antisemiet? Voorvechter of juist verrader van het jodendom? Spinoza’s filosofie en in het bijzonder zijn kritiek op het jodendom hebben in joodse kringen tegenovergestelde reacties opgeroepen. Spinoza werd in 1656 verbannen uit de Amsterdamse Portugees-joodse gemeente en het zou tot 1927 duren voordat de zionist Josef Klausner een poging zou doen de ban op te heffen, door te Jeruzalem uit te roepen: ‘Spinoza, jij bent onze broeder!’ Kort daarop werd Spinoza opnieuw ‘in de ban’ gedaan, en wel door de nazi’s: voor de ‘aarts-rabbijn’ Spinoza was in de ‘Germaanse’ filosofie en het nieuwe Duitsland geen plaats meer.

In een kort artikel ter gelegenheid van de Spinozaherdenking van 1932 (Spinoza’s driehonderdste geboortedag) schetste de kort daarvoor op Spinoza’s godsdienstkritiek gepromoveerde Leo Strauss de vier stadia die de joodse receptie van Spinoza volgens hem tot dan toe doorlopen had: van veroordeling (de excommunicatie van 1656) via eerherstel in de Verlichting en ‘canonisatie’ in de Romantiek tot een fase van neutrale wetenschappelijke bestudering. Geleidelijk werd zo vanaf de Verlichting de breuk tussen Spinoza en het jodendom gedicht en ontstond het inspirerende beeld van Spinoza als de eerste moderne en seculiere jood, iemand die jood kon zijn zonder Tora en synagoge. In 1862 werd Spinoza voor het eerst ook ingezet in de ontluikende strijd rond het joods nationalisme: de vroege zionist Moses Hess wees in zijn boek *Rom und Jerusalem* op de passage in Spinoza’s *Theologisch-politiek traktaat* waarin deze de mogelijkheid schetst dat de joden ooit opnieuw een staat zullen oprichten: ‘Ja, als de grondslagen van hun godsdienst hun geestkracht niet zouden doen verslappen, zou ik absoluut geloven dat zij eens, als de gelegenheid zich voordeed – want zo veranderlijk zijn de menselijke zaken – hun staat weer zouden oprichten en dat God hen opnieuw zou uitverkiezen.’ Het klinkt niet echt als een zionistisch pleidooi, maar toch zou dit een van de cruciale teksten worden die een verdere verzoening van het jodendom met de banneling mogelijk zouden maken.

Baruch Spinoza

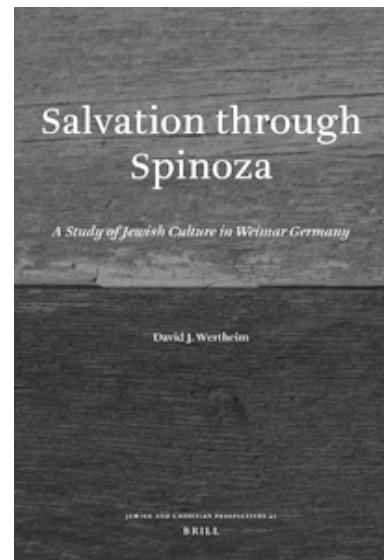
Weimar

Die verzoening bereikte wat het Duitse jodendom betreft een voorlopig hoogtepunt in de tijd van de Republiek van Weimar. Uit de studie van David J. Wertheim naar de joodse vieringen van de Spinozaherdenkingen van 1927 en 1932 blijkt hoe groot de betekenis van Spinoza was geworden voor een joodse gemeenschap die zich door toenemend antisemitisme en Duits nationalisme bedreigd wist. De neo-Kantiaanse filosoof en liberale jood Hermann Cohen had in 1915 in een bittere analyse van Spinoza’s *Traktaat* nog de conclusie getrokken dat de ban rechtvaardig was geweest omdat Spinoza zijn volk ‘verraden’ had, onder meer door het geloof in de joodse uitverkiezing te marginaliseren en Christus boven Mozes en de profeten te stellen. Toch had Cohen de groeiende bewondering voor de ketter niet meer kunnen stoppen. Spinoza was voor velen een held van het jodendom geworden, een leidsman rond wie een zelf innerlijk verdeelde joodse gemeenschap zich kon scharen. Integrationisten bijvoorbeeld, die geloofden in een Duits-joodse symbiose, benadrukten de universele betekenis van Spinoza en wezen op de grote inwerking van Spinoza op de Duitse cultuur. Voor hen was Spinoza de

filosoof van de tolerantie, de vrijheid van denken en de liberale samenleving, waarden die in de Weimar Republiek centraal stonden maar onder invloed van de *völkisch*-nationalistische stromingen steeds meer in het gedrang kwamen. De hervormingsgezinde rabbijn Max Wiener bijvoorbeeld achtte het *Traktaat* in dit opzicht van grotere betekenis dan de doorgaans veel hoger gewaardeerde *Ethica*. De Spinoza die herdacht moest worden was bovenal de auteur van het *Traktaat*, dat mede de Europese Verlichting en in het verlengde daarvan de jodenemancipatie mogelijk had gemaakt.

Anderzijds werd Spinoza ook ingelijfd door de voorstanders van joods separatisme, onder wie de eerder genoemde Klausner, aan wie Daniel Schwartz een heel hoofdstuk wijdt in zijn onlangs verschenen boek over de joodse receptie van Spinoza sinds 1656, georganiseerd rond een aantal hoofdfiguren van Mozes Mendelssohn tot Nobelprijswinnaar Isaac Bashevis Singer. Separatisten als Klausner benadrukten sterk het joodse karakter van Spinoza's leer. Zij konden aanknopen bij een groeiende onderzoekstraditie die op zoek was naar de middeleeuwse joodse bronnen van Spinoza's denken en zijn joodse wortels in het algemeen. Soms ging deze 'verjoodsing' van Spinoza nog verder dan het identificeren van joodse bronnen, door hem een authentiek joodse religiositeit toe te schrijven. Wertheim zet uiteen hoe Martin Buber bijvoorbeeld in Spinoza's aanval op het starre jodendom van de Amsterdamse rabbijnen dezelfde 'oerjoodse aandrift' ontwaarde die ook ooit de bijbelse profeten had gekenmerkt. Diverse andere publicisten legden een direct verband tussen kernbegrippen uit Spinoza's filosofie, zoals dat van de *amor Dei intellectualis* of intellectuele liefde tot God, en corresponderende begrippen uit de joodse religieuze traditie zoals verwoord in Oude Testament en Talmoed. De Berlijnse rabbijn J. Lehmann bijvoorbeeld zag in Spinoza de belichaming van het Talmoedische ideaal van de joodse wijze in wie leven en leer een eenheid vormen. De zionist Felix Weltsch zag in Spinoza 'de filosoof van de joodse godsdienst' en het spinozisme was voor hem de filosofische afronding en voltooiing van het jodendom (*zu Ende gedachtes Judentum*). De tegenstelling met de felle aanklacht van Cohen tegen Spinoza had nauwelijks groter kunnen zijn.

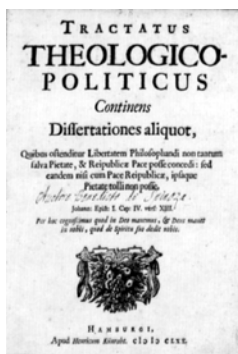
Wertheim heeft belangrijk werk verricht door al deze joodse stemmen over Spinoza aan de vergetelheid te ontrukken. Zijn studie is voor een groot deel gebaseerd op de artikelen die in 1927 en 1932 in de Duits-joodse pers zijn verschenen. Van de meer dan honderd kranten heeft hij er 65 kunnen raadplegen. Daarnaast heeft hij gebruik gemaakt van romans, voordrachten en artikelen gewijd aan Spinoza. Wertheim heeft dit 'Weimar spinozisme' vooral willen beschrijven zonder in te gaan op de vraag of Spinoza's gedachtengoed wel steeds op een terechte manier werd 'geëxploiteerd'. Spinoza's liberalisme werd bijvoorbeeld ingezet als bolwerk tegen de opkomende pseudo-religieuze, totalitaire wereldbeschouwing van het nationaal-socialisme. Nu meent Spinoza inderdaad dat er geen stabiele staat kan bestaan zonder individuele vrijheden die niet kunnen worden afgenomen, zoals vooral die van denken en meningsuiting, maar hij was tevens een voorstander van een sterke staatsmacht – juist om het individu te beschermen tegen de macht van (religieuze) groeperingen. De bekende liberale rabbijn Leo Baeck zag dan ook een duidelijke parallel tussen de zeventiende-eeuwse Nederlanden en zijn eigen tijd, 'waarin ook velen [uit angst] voor een partijheerschappij hun toevlucht willen zoeken in een totale staat' (*in der sich so manche vor einer Parteiherrschaft in einen totalen Staat hineinretten wollen*). Wertheims bespreking van deze belangrijke tekst stelt echter teleur omdat hij het Duits niet goed lijkt te hebben begrepen: volgens hem heeft Baeck het over een vlucht in de 'een-partij heerschappij van een totalitaire staat'. Maar Baeck maakt juist een scherp onderscheid tussen de heerschappij van een partij en die van een 'totale' staat, een (neutrale) staat met absolute macht. Bovendien meent Wertheim dat de notie van de 'totale staat' gedeeld werd door de nazi's. Maar zij verwierpen juist deze staatsidee als een abstractie daterend uit het 'liberalistisch' tijdperk van Weimar. Een opstel van ideoloog Alfred Rosenberg in de NSDAP-krant *Völkische Beobachter* uit 1934 bijvoorbeeld is daar vrij duidelijk over. De benaming 'totale staat' vindt hij ongelukkig: de staat is geen zelfstandig iets maar slechts het 'werktuig van de nationaal-socialistische wereldbeschouwing'. Recht op de benaming 'totaal' heeft uitsluitend deze politieke wereldbeschouwing en de daarmee

verbonden beweging. Voor een staat naast en onafhankelijk van die beweging was in de nazi-ideologie geen plaats.

Nazisme

Het is belangrijk juist hier conceptuele helderheid na te streven omdat er naast en deels overlappend met de joodse receptie van Spinoza ook een nationaal-socialistische gaande was. Beide streefden ernaar, vanuit radicaal tegengestelde motivaties, Spinoza bij het jodendom in te lijven. De nazi's schreven aan Spinoza's filosofie een verderfelijke seculariserende invloed op de Europese geschiedenis toe. Het onmiskenbare feit dat Spinoza ook inspirerend had gewerkt op de Duitse cultuur in de *Goethezeit* en de Romantiek bracht hen in verlegenheid en leidde tot pogingen die inwerking te bagatelliseren. Tegelijkertijd moet Spinoza's werk ook aanknopingspunten hebben geboden voor een meer positieve houding. Spinoza's sterke, absolute staat mag dan voor de nazi's een abstractie zijn geweest, toch schreef hij ook dingen als: 'Hieruit volgt dat de hoogste overheid door geen enkele wet gebonden is, maar dat allen haar in alles moeten gehoorzamen [...] ook al gelast zij ons het meest

onredelijke.' Het zestiende hoofdstuk van het *Traktaat*, waarin Spinoza recht en macht aan elkaar gelijk stelt en de absolute macht van de overheid over de onderdanen beargumenteert, is ooit omschreven als 'een leerboek politiek volgens beginselen van Adolf Hitler' (Hermann Schmitz). Ook wat betreft de cruciale functie die propaganda kan hebben om loyaliteit jegens een beleid te creëren konden de nazi's steun vinden bij Spinoza. Ideologische manipulatie, zoals het ook volop gepraktiseerd werd door het Hitler-regime, is volgens Spinoza een onmisbaar middel om burgers tot het gewenste gedrag te brengen. Zo kunnen menselijke emoties worden ingezet om het staatsbeleid uit te voeren. Waarom zou dit niet ook gelden voor zoiets abjects als de jodenhaat? Spinoza schrijft in hoofdstuk zeventien van het *Traktaat*: 'Zo kunnen we ons zonder enige tegenstrijdigheid mensen voorstellen die uitsluitend krachtens het recht

van de staat [*ex solo imperii jure*] geloven, liefhebben, haten, verachten, of welke andere emotie dan ook hebben.' Ook de Eichmanns van deze wereld dus? Volgens José Faur, net als Cohen een felle joodse criticus van Spinoza, zou deze spinozistische doctrine het inderdaad moeilijk maken welke nazi dan ook die het staatsbeleid loyaal uitvoerde in staat van beschuldiging te stellen. Hij constateert bitter dat Spinoza de joden de status van vervolgd ontnam en met zijn filosofie juist in principe een legitimatie bood voor de vervolgers. In Nederland koos inderdaad de spinozist Johan Herman Carp de zijde van de onderdrukkers: hij werd actief NSB'er, een trouwe medewerker van Anton Mussert en voorzitter van een rechtbank. Aan Spinoza ontleende hij de idee van een volksgemeenschap 'die als basis voor een autoritair regime kon dienen', schrijft André Mommen, en zijn politieke betogen op het terrein van het volkenrecht steunen op Spinoza's gelijkstelling van recht en macht. Het is vooralsnog onduidelijk hoe Carp zijn verering van Spinoza wist in te passen in een mede door Alfred Rosenberg geïnspireerd antisemitisch wereldbeeld.

'Germaanse' filosofie

De nazi's beriepen zich onder meer op Fichte, Hegel, Schopenhauer en Nietzsche als filosofische voorlopers, maar zeker niet op Spinoza. Toch is gelet op het bovenstaande een soort 'clandestiene' sympathie voor Spinoza in nazi-kringen niet geheel uit te sluiten, al zou ook dat een duidelijk geval van 'exploitatie' zijn geweest. Spinoza geloofde immers niet in begrippen als ras of volk als zelfstandige entiteiten: 'de natuur brengt geen volkeren voort maar individuen,' schrijft hij. De geschiedenis van de nationaal-socialistische receptie van Spinoza moet nog in detail geschreven worden, maar de contouren van zijn racistische verwerping zijn wel reeds aan te geven. Een cruciale ontwikkeling is bijvoorbeeld de opkomst van het raciale antisemitisme in de tweede helft van de negentiende eeuw. Jodendom werd een kwestie van 'ras' en niet langer alleen van religie. Uit de raciale kenmerken meende men ook de joodse 'geest' en denkwijze te kunnen afleiden. Zoals Alfred Rosenberg het later zou samenvatten: 'Wij weten nu hoe nauw ras en geest met elkaar samenhangen, wij weten dat een bepaald ras een bepaalde kunst, een bepaalde godsdienst of filosofie voortbrengt, dat echter vermenging van soortelijk geheel verschillende volkeren slechts tot bastarding op elk gebied leidt.' Deze 'inzichten' waren op filosofisch gebied het eerst toegepast door iemand als Eugen

Dühring, die het spinozisme al in 1880 omschreef als in de kern niets anders dan de joodse godsdienst: Spinoza noemt zijn God ‘substantie’ maar achter die technische term verbergt zich de oude stamgod Jehovah. De racistische dilettant Houston Stewart Chamberlain zou enige tijd later betogen dat Spinoza weinig meer had gedaan dan de gedachten van ‘Arische’ denkers met elkaar combineren tot een nieuw systeem. Als jood stond hij echter wezensvreemd tegenover de ideeën die hij op die manier ‘verhaspelde’. Opvattingen als deze zouden grote invloed hebben op iemand als Rosenberg en de manier waarop nazi-filosofen Spinoza zouden interpreteren.

Een ander belangrijk aspect is het institutionele kader waarbinnen onderzoek naar Spinoza tijdens het Derde Rijk plaats kon vinden. Neutraal wetenschappelijk onderzoek maakte plaats voor de nationaal-socialistische *Judenforschung*, het door de nazi-top gestimuleerde, antisemitisch gekleurde onderzoek naar alle aspecten van het jodendom. Daarover heeft Dirk Rupnow, directeur van het Institut für Zeitgeschichte van de universiteit van Innsbruck, een uitputtende studie geschreven die ook zijn *Habilitationsschrift* was. Terwijl het Hitler-regime vanaf 1933 allerlei maatregelen nam om de Duitse joden te isoleren als voorbereiding op wat de *Endlösung* zou worden, spanden nazi-wetenschappers zich in om dit beleid op academisch niveau een schijn van legitimiteit te geven. Joodse hoogleraren werden in toenemende mate van de universiteiten geweerd, als ze al niet zelf Duitsland ontvluchtten. In verschillende steden werden onderzoeksinstituten opgericht waar aan *Judenforschung* werd gedaan.

Onder leiding van Alfred Rosenberg werd bijvoorbeeld in 1941 in Frankfurt het Institut zur Erforschung der Judenfrage geopend als onderdeel van een op te richten nazi-universiteit. Rosenbergs instituut was echter minder een academisch platform dan een uitvalsbasis voor plunderingen van bibliotheken in heel bezet Europa. Joodse verzamelingen werden naar Frankfurt gebracht waardoor tijdelijk de grootste joodse boekenverzameling van Europa ontstond. Hieronder bevonden zich ook de collecties van de Spinozahuizen uit Den Haag en Rijnsburg. Volgens Rupnow is het niet zinvol de *Judenforschung* van de nazi's simpelweg als pseudowetenschap af te doen. De onmiskenbare politieke en ideologische aansturing ervan verhinderde niet dat dit onderzoek ‘volgens zijn eigen wetten functioneerde’. Hij spreekt dan ook liever van ‘consequent vanuit antisemitisch perspectief bedreven wetenschap’, overigens wel een ‘ideologisch geïndoctrineerde vorm van wetenschap’ waarin de fundamentele antisemitische vooronderstellingen zelf niet ter discussie konden worden gesteld. Enerzijds leverde de *Judenforschung* argumenten voor de directe legitimering van anti-joodse maatregelen, inclusief massamoord, anderzijds was het een doel het jodendom als ideologische tegenpool van het nationaal-socialisme permanent in de herinnering te bewaren: Rupnow spreekt daarom van een ‘musealisering’ van het jodendom. De *Judenforschung* opende academische carrières voor jonge wetenschappers, maar ook zittende hoogleraren voelden zich ertoe aangetrokken, hetzij uit opportunisme hetzij uit diepgeworteld antisemitisme.

Dit blijkt bijvoorbeeld uit de situatie aan het Institut für Geschichte des neuen Deutschlands, opgericht in 1935 en geleid door de historicus Walter Frank. Aan dit algemeen-historische instituut werd al spoedig een speciale afdeling geopend die toonaangevend zou worden op het gebied van de *Judenforschung*. Jaarlijks organiseerde deze afdeling in München een meerdaagse conferentie waar academici uit heel Duitsland hun onderzoek presenteerden. De bijdragen verschenen vervolgens in het jaarboek *Forschungen zur Judenfrage*, nazi-Duitslands meest prestigieuze antisemitische periodiek, waarin op ingehouden toon de aanval werd ingezet op het *Weltjudentum* en zulke ‘joodse’ bedenkzels als het Marxisme en Einsteins relativiteitstheorie. Aan deze onderzoeksafdeling werkten ook twee filosofen mee: Max Wundt en Hans Alfred Grunsky, hoogleraren in respectievelijk Tübingen en München. Wundt had al een reputatie opgebouwd als interpretator van Plato, Kant en Fichte, Grunsky (NSDAP-lid) was nog een nieuwkomer, die het vooral op Spinoza gemunt had. Beiden waren verontrust door de toenemende joodse invloed in de Duitse filosofie. Joods denken en Duits-*völkische* wereldbeschouwing waren immers volstrekt onverenigbaar. De ‘Germaanse’ filosofie moest dan ook, in de woorden van Grunsky, ‘ge-ont-talmoediseerd’ (*enttalmudisiert*) worden.

Om dit te bevorderen publiceerde Grunsky onder meer een bijdrage over het wezenlijk joodse karakter van Spinoza's filosofie. Zijn stuk is een kenmerkend geval van nazi-*Judenforschung*: die gegevens

worden geselecteerd die het antisemitische betoog ondersteunen. Grunsky's artikel heeft als doel te bewijzen dat Spinoza zowel een 'handelsjood' als een 'Talmoedjood' was – en dat beide uitingen zijn van een en dezelfde 'joodse geest'. Hij kon daarvoor dankbaar gebruik maken van zojuist gepubliceerde archiefdocumenten uit de tijd waarin Spinoza inderdaad als koopman actief was, de jaren vlak voor zijn verbanning; die teksten waren in 1932 uitgegeven voor A.M. Vaz Dias en W.G. van der Tak. Uit een van die documenten bleek bijvoorbeeld dat Spinoza zich twee jaar na de dood van zijn vader onder voogdij liet stellen teneinde de met schulden belaste nalatenschap van zijn vader, die hij eerder de facto geaccepteerd had, alsnog te kunnen verwerpen. Grunsky karakteriseert deze manoeuvre – die onder Spinoza-biografen overigens nog steeds vragen oproept – gemakzuchtig als een 'financieel trucje joodser dan welk er niets denkbaar is'. Inmiddels gaan historici ervan uit dat Spinoza dit kon doen dankzij de Hollandse wetgeving op dit punt en zeker niet de joodse.

De nieuwe documenten bewezen echter eveneens dat Spinoza zeker niet voor rabbijn gestudeerd had. Waarschijnlijk ging hij al op zijn dertiende of veertiende van school om in zijn vaders handelsfirma te gaan werken. In een buitenschoolse studiegroep zou hij zijn kennis van de joodse traditie wel hebben kunnen verdiepen. Kenmerkend voor Grunsky's racistische wijze van denken is zijn opmerking dat zelfs als Spinoza nooit onderwijs in de Talmoed had genoten, hij er toch niet van losgekomen zou zijn, want 'de Talmoedische geesteshouding zit de joden in het bloed' (*haftet den Juden blutmäßig an*). Dit is het fundamentele dogma waarop zijn overigens hoogst implausibele interpretatie van de *Ethica* als een vorm van Talmoedisch denken berust. Grunsky signaleert fundamentele duidingsproblemen van de *Ethica*, die al tijdens Spinoza's eigen leven besproken werden en nog steeds het debat voeden – zoals de vraag naar de verhouding tussen substantie en attributen – maar zijn poging om Spinoza neer te zetten als een 'Tora-interpretierende rabbijn' levert niet bepaald een zinvolle bijdrage aan de oplossing daarvan.

Spinoza's gevaar school volgens Grunsky het meest in zijn politieke filosofie. Eigenlijk was hij het eens met Cohen dat Spinoza wraak nam op het rabbijnenjodendom. Maar het was een wraak die uiteindelijk ten goede zou komen aan het jodendom in zijn verdere ontwikkeling. 'Spinoza nam wraak op het jodendom door te bewijzen de betere jood te zijn', schrijft Grunsky. Want Spinoza beseftte zeer goed dat de joden de wet van Mozes zouden moeten opgeven om hun positie in de wereld te verbeteren. Die wet heeft alleen nut voor een volk dat geïsoleerd leeft en niet afhankelijk is van contact met andere volkeren. In de diaspora daarentegen is dat contact essentieel. Spinoza was nu 'de betere jood' door de oude nationale Tora te vervangen door een 'internationale Tora' die universele geldigheid zou hebben. Die Tora ging uit van de gelijkwaardigheid van alle mensen en volkeren in verstandelijk en moreel opzicht. Maar de invoering van zo'n universele Tora had volgens Grunsky het gevolg dat 'niet de joden zich aanpasten aan de niet-joden, maar de niet-joden aan de joden'. Valt zo'n 'internationale Tora' misschien gelijk te stellen aan de kosmopolitische Radicale Verlichting, zoals uitputtend beschreven door Jonathan Israel, met haar idealen van emancipatie, democratie en fundamentele menselijke gelijkwaardigheid? Dan is de vrees van Grunsky en alle nazi's terecht geweest. De wereld van Spinoza is uiteindelijk onze wereld geworden.

Overige literatuur

José Faur. *In the Shadow of History. Jews and Conversos at the Dawn of Modernity*. State University of New York Press. Albany 1992.

Hans Alfred Grunsky. 'Baruch Spinoza'. In *Forschungen zur Judenfrage*. Band 2. Hanseatische Verlagsanstalt. Hamburg 1937.

André Mommen. 'Van spinozist tot nationaal-socialist: de Nederlandse rechtsfilosoof Johan Herman Carp (1893-1979)'. In *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*. Lente 2011. Digitaal op:

<http://www.imavo.be/vmt/archive.html>

Alfred Rosenberg. 'Totaler Staat?' In *Gestaltung der Idee. Reden und Aufsätze von 1933-1935*. Zentralverlag der NSDAP, Franz Eher Nachf.. München 1936.

Hermann Schmitz. *Adolf Hitler in der Geschichte*. Bouvier Verlag. Bonn 1999.

B. de Spinoza. *Theologisch-politiek traktaat*. Vertaald door F. Akkerman. Wereldbibliotheek. Amsterdam 1997.

Leo Strauss. *The Early Writings (1921-1932)*. State University of New York Press. Albany 2002.

Gevaarlijke filosofie

Filosofie en veganisme in Rawlsiaanse sociaal contracttheorie

FLORIS VAN DEN BERG (1973) is als (milieu)filosoof verbonden aan de Universiteit Utrecht. Onlangs verscheen zijn boek 'Philosophy for a Better World'. florisvandenbergh@dds.nl

Mark Rowlands, *Animals Like Us*, Verso, London/New York, 2002, 222pgs..

'Philosophy is a dangerous thing; it can get you to believe all sorts of ridiculous things' (*Filosofie is gevaarlijk; ze kan je allerlei belachelijke dingen laten geloven, vert. red.*), (p. 3) schrijft filosoof Mark Rowlands in zijn boek *Animals Like Us* (Dieren zoals wij) (2002). René Descartes en zijn navolgers beweerden dat dieren niet kunnen lijden, want het zijn machines, die, anders dan mensen, geen ziel hebben. Descartes beweerde dat zonder ziel lijden niet mogelijk is; dat dieren puur mechanisch functioneren. De dualistische filosofie van Descartes, die mensen en andere dieren radicaal van elkaar scheidde, en daarenboven het idee van het lichaam als een mechanisme, heeft geleid tot vivisectie, zonder enige aandacht voor dierenwelzijn. Het kost enorm veel moeite om het Cartesiaanse mens- en dierbeeld uit ons denken te krijgen. Het moderne mens- en wereldbeeld is nog steeds Cartesiaans. Het is pas sinds enkele decennia dat wetenschappers aandacht besteden aan het lijden van andere dieren. Rowlands besteedt een uitgebreid hoofdstuk om aan te tonen dat dieren, net als mensen, gevoel en vaak ook gevoelens hebben. Hij schrijft: 'The reason I have spent so much time arguing for the obvious is that so many people have not, and many still do not, accept the obvious.' (*De reden dat ik zoveel tijd besteed heb aan iets vanzelfsprekends, is dat veel mensen het vanzelfsprekende niet hebben geaccepteerd, en dat velen dat nog steeds niet doen.*) Het is net alsof een boek over mensenrechten zou beginnen met een hoofdstuk dat gekleurde mensen ook kunnen lijden. '[...] it does take time to get nonsense out of our system.' (*het kost tijd onzin uit ons systeem te krijgen*) (p. 24). *Animals like us* is een poging om die gevaarlijke nonsens uit ons denken te krijgen en de immorele gevolgen die het Cartesianisme¹ heeft op onze behandeling van dieren uit te bannen.

Rowlands betoogt dat er in de ethiek twee basale principes te ontwaren zijn, waarover gemakkelijk consensus te bereiken is, tenminste totdat die principes in praktijk gebracht worden. De principes zijn: 1) het gelijkheidsprincipe en 2) het principe van verdienste (*principle of desert*). Het gelijkheidsprincipe houdt in dat alle wezens in de morele club gelijkwaardig zijn. Het principe van verdienste houdt in dat wezens niet kunnen worden afgerekend op eigenschappen waaraan ze niets kunnen doen. Het zou raar zijn om tegen iemand geboren met een aangeboren handicap te zeggen: eigen schuld!² Toch is dit voor veel mensen een contra-intuïtief idee, vooral als het om iets gaat waarmee ze voordeel hebben in de wereld: ik heb er recht op te zijn wie ik ben. Volgens Rowlands is dat niet zo. Het gedachte-experiment waarbij je je vanachter de zogenaamde sluier van onwetendheid ontdoet van je contingente existentie, maakt dat je heel duidelijk voelt dat je ook in andere posities terecht had kunnen komen. Alle posities in de wereld van wezens in de morele club zijn gelijk. Jij had in principe ieder wezen kunnen zijn. Hoe zou jij willen dat jij behandeld zou worden als je een wezen was dat in een slechte positie zou zitten? Het gaat er met name om in negatieve zin dat mensen niet gestraft of afgerekend mogen worden op eigenschappen van hun persoon waar ze niks aan kunnen doen. In het gedachte-experiment moet je jezelf indenken in allerlei posities die minder leuk zijn, en hoe je dan zou willen dat de samenleving georganiseerd zou zijn. Zou je het leuk vinden om als albino een sociale outcast te zijn of wil je liever geaccepteerd worden in de samenleving? Of als homoseksueel, transseksueel, iemand met een spraakgebrek, een uitzonderlijk lelijk uiterlijk... Je kunt dit gedachte-experiment naar believen doen met allerlei mogelijke varianten die je maar kunt bedenken. Bedenk dat de samenleving op verschillende manieren georganiseerd kan worden, namelijk op zo'n manier om jou zo goed mogelijk te helpen, dan wel op een manier waarop jij alleen slachtoffer bent. De theorie van Rowlands neemt de contingentie van het bestaan serieus en trekt daaruit de conclusie dat het een

a-morele loterij is waarbij mensen geen recht hebben op hun existentie. '[...] people do not deserve to be blamed or penalized for things that are beyond their control.' (*mensen verdienen het niet de schuld te krijgen of gestraft te worden voor zaken waar ze niets aan kunnen doen*) (p. 49) Rowlands beargumenteert dat 'diersoort' ook moreel contingent is: het is niet iets waar je zelf voor gekozen hebt. Het vergt echter wel behoorlijk wat kracht en inlevingsvermogen om je dat te realiseren. Het denk-experiment helpt je dit duidelijk inzien.

Rowlands bouwt zijn argument dat niet menselijke dieren in de morele club horen zorgvuldig logisch op (p. 37-38).

- Premisse 1: Mensen moeten met gelijke consideratie van belangen behandeld worden.
- Premisse 2: Er kan geen verschil in behandeling zijn van leden van twee groepen tenzij er een relevant verschil tussen de leden van de twee groepen is.

Het lijkt logisch om mensen met een handicap medische hulp te geven, maar die medische hulp niet te geven aan mensen die die hulp niet nodig hebben. Een rolstoel voor iemand die kan lopen is niet nodig en je wordt niet benadeeld als je geen rolstoel krijgt als je die niet nodig hebt.

- Premisse 3: Er zijn geen moreel relevante verschillen tussen mensen en (een groot aantal) niet-menselijke dieren.
- Conclusie: veel niet-menselijke dieren behoren met gelijke consideratie van belangen behandeld te worden.

Rowlands merkt terecht op dat het feit dat veel mensen menen dat premisse 3 – dat er geen moreel relevant onderscheid is tussen mensen en andere dieren – simpelweg niet waar is, deels is te danken aan de Cartesiaanse erfenis. Rowlands weerlegt de ingebrachte bezwaren geduldig. Ik noem er enkele. Er is ingebracht dat spraak een relevant moreel onderscheid is. Maar niet alle mensen kunnen praten, zoals jonge baby's – horen die dan niet bij de morele club? Of het vermogen rationeel te denken. Ook

Mark Rowlands

deze categorie omvat lang niet alle mensen, maar wel (een aantal) andere diersoorten. Er zijn door de eeuwen heen tal van criteria bedacht (spraak, taal, rationaliteit, zelfbewustzijn, autonomie) om tot de morele club te behoren. Vaak was die morele club nogal beperkt, namelijk tot heteroseksuele blanke mannen met macht. Rowlands benadrukt dat er zowel morele patiënten als morele agenten bestaan. Morele agenten zijn degenen die moreel kunnen reflecteren (een subcategorie van de klasse van mensen). Morele patiënten zijn alle wezens die voelen en die belangen hebben. Het is van belang te beseffen dat: 'All moral agents are moral patients, but not all moral patients are moral agents.' (*Alle morele agenten zijn morele patiënten, maar niet alle morele patiënten zijn morele agenten.*) (p. 63) In het gedachte-experiment moet je je voorstellen dat je niet weet of je een morele agent dan wel een

morele patiënt zult zijn – het is moreel contingent of je filosoof bent of een varken.

In zijn boek *Animals like us* poneert filosoof Mark Rowlands een simpel gedachte-experiment als toetssteen voor onze omgang met dieren: hoe zou ik zelf behandeld willen worden als ik op de hoeven van een koe in de intensieve veehouderij zou staan? Zou ik willen dat mijn baby (kalf) vlak na de geboorte bij mij als moeder weggehaald wordt en dat de voor de baby bestemde melk wordt afgekolfd? En om dan na enkele cycli van zwangerschap, het geven van een baby die dan weer afgenomen wordt, om dan, als dank, geslacht te worden? Om maar een voorbeeld te noemen. Het mooie van dit eenvoudige gedachte-experiment is dat je jezelf kunt blijven, al is het dan voor het gedachte-experiment noodzakelijk dat je je in de positie van andere dieren in moet leven. Rowlands bouwt hiermee voort op de sociaal contracttheorie van John Rawls die in *A Theory of Justice* betoogt dat je je zou moeten voorstellen dat jij kan bepalen hoe de wereld georganiseerd in wat Rawls noemt de originele positie maar dat je niet weet in welke positie je terecht komt. Rawls perkt zijn theorie expliciet in tot mensen, omdat mensen als morele agenten in staat zijn dit gedachte-experiment te doen. Volgens Rawls vallen alleen morele actoren binnen de morele cirkel, en eventueel mensen die dat niet (meer) kunnen, zoals baby's en mentaal gehandicapten. Daarin zit precies de crux, waarom de

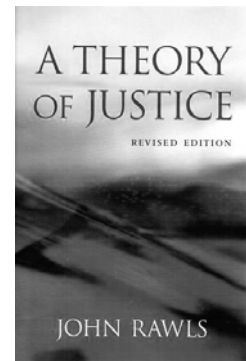
morele cirkel beperken tot alleen mensen? Rowlands breidt de theorie van Rawls uit naar alle wezens die gevoel hebben, dus inclusief veel dieren. Als criterium voor het behoren tot de morele club neemt Rowlands, in navolging van Bentham (*Can they suffer?*) en Peter Singer, het vermogen tot kunnen lijden.

Rowlands definieert zijn versie van de Rawlsiaanse originele positie die hij de onpartijdige positie (*impartial position*) noemt als volgt: ‘The impartial position [...] is the version of the original position where the properties excluded behind the veil of ignorance are precisely those properties that we are not responsible for having.’ (*De onpartijdige positie [...] is de versie van de originele positie waarbij de eigenschappen die achter de sluier van onwetendheid zijn weggeborgen, precies die eigenschappen zijn waarvoor we niet verantwoordelijk zijn.*) (p. 61) De cruciale vraag die je jezelf moet stellen is: ‘How should I like the world to be?’ (*Hoe zou ik willen dat de wereld zou zijn?*) (p. 62).

Rowlands maakt een interessante claim, namelijk dat datgene wat irrationeel is om te beslissen in de *impartial position* – zoals dat het irrationeel zou zijn om een wereld met intensieve veehouderij te creëren wetende dat jij zelf mogelijk als slachtoffer daarin terecht zou kunnen komen – immoreel is in de echte wereld. Rowlands claimt zodoende dat irrationaliteit en immoraliteit gekoppeld zijn. Als je irrationeel bent in de *impartial position* leidt dat tot een immorele wereld. En een immorele wereld is terug te leiden tot irrationele beslissingen in de *impartial position*.

Stel, je zit op een vlot midden op zee met een hond en een vrouw. Het vlot dreigt te zinken want het kan niet alle drie houden: wie moet er van het vlot af? Dit gedachte-experiment wordt vaak gebruikt om aan te tonen dat dieren minder waarde hebben dan mensen, want een grote meerderheid van mensen zal zeggen dat de hond als eerste van het vlot moet. Een variant van dit gedachte-experiment is het brandend huis. Je rent een brandend huis binnen en zit een baby en een kat. Je kan er maar één redden. Wie red je? Ook hier vindt de grote meerderheid van mensen dat de moreel goede keuze is om de baby te redden. Volgens Rowlands laten deze gedachte-experimenten echter niet zien dat de waarde van een dierenleven fundamenteel minder waard is dan een mensenleven. Het gaat volgens Rowlands om de relatieve waarde van een leven en, door de bank genomen, hebben mensen meer dan andere dieren belang bij de toekomst, omdat zij plannen en wensen hebben. Daarom is dood voor een mens doorgaans erger dan voor een ander dier. ‘*Death is a greater harm for those who have a future in a strong sense, for in dying they lose more than those who have a future only in a weak sense.*’ (p. 83). De gedachte-experimenten van het vlot en het brandend huis komen in de dagelijkse wereld gelukkig nauwelijks voor. Het gebeurt niet vaak dat we moeten kiezen tussen het leven van een dier en dat van een mens. Rowlands merkt terecht op dat we in veel gevallen moeten beslissen met onzekerheid en beperkte rationaliteit maar dat dat geen reden is om dan maar alle redelijkheid (in de *impartial position*) over boord te gooien: ‘Even with our imperfect rationality, we can easily accept that some decisions are more rational than others.’ (*Zelfs met onze onvolmaakte rationaliteit kunnen we gemakkelijk accepteren dat sommige beslissingen rationeler zijn dan andere.*) (p.91). Opteren voor een wereld waarin dieren op grote schaal instrumenteel uitgebuit worden, wetende dat jij zelf in zo’n positie terecht kunt komen, is irrationeel. Een wereld waarin dieren instrumenteel worden uitgebuit is daarom immoreel. Dat is wat het gedachte-experiment van Rowlands ons duidelijk laat zien. De crux van het gedachte-experiment is dat doordat je onwetend bent in welke positie je in de wereld inneemt, je automatisch probeert de slechtst mogelijke posities te optimaliseren (de zogenaamde minimax strategie): ‘[...] in trying to do the best for ourselves, we automatically do the best for everyone.’ (*[...] door te proberen het beste voor onszelf te doen, doen we automatisch het beste voor iedereen.*) (p. 97). Rowlands maakt heel duidelijk dat de manier waarop wij dieren instrumenteel uitbuiten, irrationeel is om voor jezelf te willen en daarom immoreel is: ‘In the impartial position, not knowing if you are going to be human or an animal eaten by humans, would you opt for a world like the present one? If you did, then far from being rational, you would be a raving lunatic.’ (*Zou je in de onpartijdige positie waarin je niet weet of je een mens zult zijn of een dier dat door mensen gegeten wordt, kiezen voor een wereld als deze? Als je dat zou doen zou je in plaats van rationeel juist hartstikke gek zijn.*) (p. 100)

Nadat Rowlands het theoretisch kader van zijn uitgebreide Rawlsiaanse theorie heeft uiteengezet, gaat hij in opeenvolgende hoofdstukken in op mogelijke posities waarin je jezelf moet kunnen verplaatsen:

1) de veeteelt, 2) dierproeven, 3) dierentuinen, 4) jacht en 5) huisdieren. Van de 5 categorieën is de veeteelt het grootst, dat wil zeggen dat de kans dat je als dier in de intensieve veehouderij terecht komt het grootst is – zelfs groter dan de kans dat je als mens ter wereld komt, althans in de westerse wereld, waar er meer dieren in veeteelt leven dan mensen. Rowlands gaat uitgebreid in op de wreedheden van het systeem ('pantheon of horrors' (p. 107)). Hij wijst ook op de perfide reactie van het systeem wanneer dieren, gekweld door het systeem, agressief gedrag jegens elkaar vertonen, zoals kippen die naar elkaar pikken en varkens die elkaars staarten afbijten. De oplossing wordt niet gezocht in het opheffen van het probleem, maar in het aanpassen van de dieren, door bij varkens zonder verdoving de staarten af te branden of de snavels van kippen af te branden. 'Putting animals in unpleasant and unnatural environments produces unpleasant and unnatural behaviour. We combat this not by ameliorating the environments – that would be unprofitable – but by butchering the animals and making their environments even worse.' (*Dieren in een onplezierige en onnatuurlijke omgeving plaatsen leidt tot onplezierig en onnatuurlijk gedrag. We bestrijden dat niet door de omgeving te verbeteren – dat levert geen winst op – maar door de dieren af te slachten en hun omgeving nog beroerder te maken.*) (p. 106) Rowlands maakt de afwegingen expliciet. Je moet je immers in elke positie inleven, dus ook in de positie van de vleeseter. Stel dat je kiest voor een veganistische samenleving waarin jij als vleeseter vlees moet ontberen. Als dier ben je dan blij, want je wordt niet instrumenteel mishandeld of gedood. Dat is wereld 1. In wereld 2, ben jij als vleeseter beter af: er is vlees in overvloed. Echter, als dier zit je hier in een miserabele positie met veel leed. Het lijkt mij geen gelijkwaardige afweging, en Rowlands meent ook van niet³: 'Pleasures of the palate cannot be weighed against a life worth living. The two things are just not comparable.' (p. 112) '[...] the rational choice is to maximize your potential gains and minimize your potential losses *whoever or whatever you might turn out to be.*' (p. 119). (*Genoegens van het gehemelte kunnen niet opwegen tegen een levenswaardig bestaan. Die twee zaken zijn gewoon niet te vergelijken. [...] de rationele keuze is het maximaliseren van je potentiële winsten en het minimaliseren van je potentiële verliezen, wie of wat je ook mocht blijken te zijn.*)

De moeilijkste casus met betrekking tot dieren is wellicht dierproeven. Rowlands begint ermee, op te merken dat het overgrote deel van de dierproeven niet is ten behoeve van het ontwikkelen van medicijnen voor nare, levensbedreigende aandoeningen van mensen. In discussies met mensen over dierproeven begint het vaak met onduidelijkheid. De voorstander wijst op (mogelijke) noodzakelijke dierproeven die de mensheid medisch vooruit helpen. De tegenstander ziet ook al die andere dierproeven, in het onderwijs, voor levensmiddelen, cosmetica, tbv wetenschap om de wetenschap. Rowlands beagumenteeft echter dat zelfs de dierproeven die mogelijk leiden tot belangrijke medicijnen voor mensen niet moreel te rechtvaardigen zijn omdat het irrationeel is in *the impartial position* om te kiezen voor een wereld waarin individuen moet lijden ten behoeve van het mogelijk verlichten van het lijden van anderen. '*It would be irrational, in the impartial position, to choose a world where individuals are made to suffer in order to ameliorate the harms suffered by someone else – however these harms came out to be.*' (p. 151). Zou jij willen dat jij (via pijnlijke experimenten) opgeofferd zou worden aan de belangen van anderen? Je kunt wel proberen mensen met pijnlijke en nare aandoeningen te helpen zo goed als je kan, maar niet alle mogelijkheden zijn moreel te rechtvaardigen. Net zoals je geen zwerver mag laten inslapen om zijn organen te gebruiken voor meerdere personen, zo kun je ook geen dierproeven rechtvaardigen met de (mogelijk) goede resultaten daarvan op mensen. Je kunt immers niet rationeel van jezelf willen om in de positie van een proefdier terecht te komen. Let op: je kunt ook niet rationeel willen dat je bijvoorbeeld een leukemiepatiënt bent, maar dat is niet iets dat geregeld kan worden. Dat is pech in de loterij van het lot.

Een veel korter hoofdstuk besteedt Rowlands, in navolging van James Damieson's beroemde paper 'Against zoos'. De conclusie van Rowlands laat zich raden: 'Zoos are morally illegitimate, and should be abolished.' (*Dierentuinen zijn moreel niet te rechtvaardigen en zouden afgeschaft moeten worden.*) Ook over de jacht is Rowlands duidelijk: in het overgrote deel van de jacht is er geen sprake van een levensbedreigende situatie (zelfverdediging of hongerdood) voor de jager. In deze gevallen kan ik niet zelf willen dat ik door jagers afgeknald wordt en daarom concludeert Rowlands: 'Hunting thwarts the most vital interests on the animals hunted. However, in the majority of cases, it does not serve or promote any similarly vital human interests.' (*Jagen gaat in tegen de vitaalste belangen van het*

gejaagde dier. In de meeste gevallen dient of bevordert het geen vergelijkbaar vitale menselijke belangen.) (p. 168)

Rowlands schrijft een interessante analyse over animal rights activism (*dierenrechtenactivisme*), over wat filosoferen over dieren in de praktijk betekent. Rowlands onderscheidt positieve en negatieve verplichtingen. Negatieve verplichtingen betekent iets *niet* doen. Een positieve verplichting betekent de plicht om actief wel iets te doen. Volgens Rowlands hebben mensen negatieve plichten tegenover dieren, dat wil zeggen de plicht om hun geen schade en leed te berokkenen, met andere woorden er is een negatieve morele plicht tot veganisme. Je hebt de plicht dieren geen leed te berokkenen. Positieve plichten met betrekking tot dieren houden is het actief bijdragen aan het uitbannen van dierenleed. Hoewel Rowlands dat een nobel streven vindt, waar hij zelf mede door het schrijven van dit boek aan bijdraagt, is het volgens hem geen morele plicht: '[...] it is good to do, but not bad not to do.' (*[...] het is goed om het te doen, maar niet slecht om het niet te doen.*) (p. 182) Maar hoever mogen dierenrechten gaan in het nastreven van een diervriendelijker wereld? Heel ver, volgens Rowlands, die concludeert: '[...] only a tiny fraction of what animal right activists do could even remotely be regarded as terrorism. Most other forms of animal rights activism are morally legitimate.' (*[...] slechts een uiterst klein deel van wat dierenrechtenactivisten doen, zou zelfs maar in de verste verte als terrorisme kunnen worden beschouwd. De meeste andere vormen van dierenrechtenactivisme zijn moreel te rechtvaardigen.*) (p. 194) Rowlands vergelijkt de uitkomst van zijn morele reflectie met hoe de wereld er op het moment uit ziet: 'The laws that permit our current treatment of animals are incompatible with absolutely central components of our moral tradition. These laws are, therefore, as unjust as any laws can be. And we are, therefore, under no overriding obligation to obey them. Just because an act of civil disobedience is illegal does not mean that we should not do it.' (*De wetten die onze huidige behandeling van dieren toestaan, zijn niet in overeenstemming te brengen met absoluut wezenlijke onderdelen van onze morele traditie. Deze wetten zijn daarom zo onrechtvaardig als wetten maar kunnen zijn. En wij hebben daarom geen doorslaggevende verplichting ze te gehoorzamen. Enkel het feit dat een daad van burgerlijke ongehoorzaamheid onwettig is, houdt niet in dat we het dan maar niet zouden moeten doen.*) (p. 184)

Door jezelf in te denken in de ellendige positie van een dier dat door mensen instrumenteel wordt behandeld, is het mogelijk om de wereld te verbeteren op zo'n manier dat zelfs als jij – hypothetisch – in die positie terecht zou komen, het leed geminimaliseerd was. Rowlands laat met overtuiging zien dat het Rawlsiaanse gedachte-experiment theoretisch eenvoudig kan worden uitgebreid tot alle wezens die kunnen lijden, en dat dit in de praktijk leidt tot een noodzaak voor een drastische herinrichting van de samenleving; een veganistische samenleving zonder geïnstitutionaliseerd dierenleed.

Nawoord

Mijn theorie van universeel subjectivisme incorporeert, op eenzelfde manier als Rowlands dat doet, niet-menselijke dieren in het Rawlsiaanse gedachte-experiment. In universeel subjectivisme probeer ik systematisch alle slachtofferposities te vinden en deze via het gedachte-experiment te optimaliseren. Onderdeel daarvan zijn ook toekomstige generaties. Universeel subjectivisme is o.a. uitgewerkt in mijn proefschrift *Harming Others. Universal subjectivism and the expanding moral circle* (2011) en in *Philosophy for a Better World* (2013).

¹ Het Cartesianisme kwam niet uit de lucht vallen, het is een rationalisatie van de destijds dominante christelijke opvatting dat de mens boven de (andere) dieren staat. Nieuw is dat Descartes dit koppelt aan een mechanistisch wereldbeeld waarin ook de dieren machines zijn. Deze omslag in het denken is uitgebreid beschreven door Eduard Jan Dijksterhuis in zijn boek *De mechanisering van het wereldbeeld* (1950).

² In het boeddhisme en hindoeïsme waar het geloof in reïncarnatie centraal staat is er wel sprake van schuld: je huidige leven bepaalt hoe je herboren zult worden. En er is een hiërarchie van mogelijkheden. Behalve dat reïncarnatie onzin en onmogelijk is, is het ook fundamenteel immoreel.

³ Deze theorie is psychologisch te onderzoeken: hoe reageren mensen die dit gedachte-experiment doen. Ik ben hier razend benieuwd naar. Mijn vermoeden is – op basis van vele publieksvoordrachten – is dat er een grote mate van consensus is over tal van morele normen, inclusief over dieren en toekomstige generaties. Jammer is dit alleen in theorie zo, in de praktijk handelen mensen niet volgens deze consensus.

Ik lees de koran uit

ANTON VAN HOOFT (1943) klassiek historicus te Nijmegen en voorzitter van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte

Es ist vollbracht: ik heb de hele koran uitgelezen! Ik moet wel de hemel verdiend hebben door alle 471 pagina's van De Glorieuze Koran door te worstelen, want het was een geestelijke kwelling van formaat.¹ Maar ja, ik houd er niet van om boeken ongelezen in mijn boekerij op te bergen. Bovendien wilde ik het heilige boek van de islam een eerlijke kans geven, door het werk helemaal geestelijk te verwerken en niet alleen te kijken naar gewraakte passages.

Ongetwijfeld zal in de verdietsing het poëtisch gehalte erbij zijn ingeschoten, maar aan de andere kant moeten vertalers duidelijke keuzes maken om de inhoud recht te doen. En om de inhoud van de boodschap gaat het toch, niet?

Goed voor één A4

Wel, de hele inhoud van de koran kan op één A-viertje: Allah is de alleskunner en Mohammed is zijn finale verkondiger. Deze boodschap wint niet aan overtuigingskracht doordat auteur Mohammed het zelf zegt. 'Wie de Boodschapper gehoorzaamt, gehoorzaamt inderdaad Allah' (4:80). De techniek doet denken aan Caesars verslag van de *Gallische Oorlog*; daarin vertelt hij zelf dat hij telkens weer kwam, zag en overwon.

Omdat de boodschap zo kinderlijk simpel is, grijpt de schrijver naar de truc van de eindeloze herhaling. Nou, herhaling? Het is eerder gedram. De reeds gelovige zal waarschijnlijk in een roes komen door telkens de eentonige boodschap te reciteren, maar de gewone lezer wordt alleen getroffen door de door de poverheid van de inhoud.

Weinig kennis van bijbel

Mohammeds kennis van joodse en christelijke geschriften is uiterst beperkt. Telkens weer wordt verhaald dat de farao Mozes niet geloofde en dat Jahweh toen diens staf in een slang veranderde die de verslangde stokken van de Egyptische magiërs verslond. Ten slotte verzoop de farao met zijn gevolg heerlijk in de zee. Gehoond worden de christenen om hun geloof dat god zijn zoon in de wereld heeft gezonden: Jezus (Isa) was geen godenzoon, maar de laatste grote profeet vóór de ultieme Mohammed. Vreemd is wel dat hij toch maagdelijk uit Maria (Maryam) geboren werd. Maar in elk geval was hij niet een zoon van god. Grappig is dat de koran geloof hecht aan het verhaal dat de Jezus als jongetje uit klei een vogeltje heeft geschapen (3:49) – de officiële Kerk heeft dat

spreekje uit een apocrief evangelie nooit erkend. De christenen doen Allah's majesteit gruwelijk onrecht door hem in drie goddelijke personen op te splitsen. Mohammed heeft de pest aan christelijke monniken. In zijn tijd genieten de sprinkhaneneters en zuilenheiligen

een grote verering bij het christen-volk van het Midden-Oosten. Ze leiden natuurlijk af van het geloof in die ene Allah. Daarom verwoesten salafisten schrijnen van heiligen in Mali.

Woestijnboek

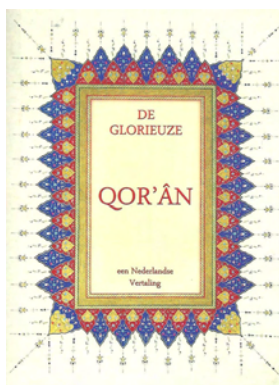
Natuurlijk is de koran evident het product van een woestijncultuur: bij de aanschouwing van de kameel zouden de ongelovigen de grootsheid van Allah's scheppingswerk

moeten beseffen (88:17). En je moet maar dankbaar zijn dat Allah de hemel als 'beschermend dak' over de wereld heeft gezet (21:32); onzichtbare pilaren houden het gewelf omhoog (31:10). Ja, zulke gedachten bevangen iemand die in de woestijn overnacht.

Het is natuurlijk anachronistische onzin om van islamofascisme te spreken; fascisme is pas met Mussolini begonnen. De koran ademt de machowaarden van woestijnruiters; slavinnen zijn er om je lusten te bevredigen. Mannen zijn 'houders van vrouwen' – zoals je veehouder kunt zijn (4:34). Als je ongehoorzaamheid van je echtgenote vermoedt, moet je haar eerst tot de orde roepen, dan in bed alleen laten en ten slotte slaan – ik ben bang dat dit traject nogal eens verkort wordt.

Mannenhemel

Zelfs de hemel is alleen voor mannen ingericht. Daar wachten slanke vrouwen met

gazellenogen op de gelovige mannen. Voor moslima's is daarboven niet veel te beleven: lekkere knapen worden hun niet beloofd. In het paradijs stromen ook rivieren vol wijn (47:15); kennelijk mogen de mannen zich nu wel bezatten. Erg aantrekkelijk ziet het islamparadijs er overigens niet uit; op sofa's gezeten, voorzien van gouden armbanden en gekleed in groene zijde (17:31), uit gouden bekers drinken moet al gauw knap vervelen. Al als rooms jongetje twijfelde ik eraan of het gouden bestek dat in het hiernamaals op ons lag te wachten, echt iets toevoegde aan het hemelse geluk. En van altijd naar god kijken moest je toch ook gauw de kriebels krijgen. De hel leek toch spannender.

Heerlijk hel

Nu, daarin vermeit Mohammed zich ook. Telkens weer leeft hij zijn sadistische fantasieën uit over de folteringën die de ongelovigen daar te wachten staan. Naast het helle vuur, krijgen ze ook kokend water te drinken dat hun als gloeiend lood in de keel wordt gegoten. Allah vernieuwt zelfs de huid om de ongelovigen nog eens het hellevuur te laten voelen. Ja, dat doet de Albarmhartige. Net als andere monotheïstische religies kan de islam niet verklaren hoe de Almachtige ene god ellende toelaat. En hoe passen onreine dieren zoals varkens in het perfecte scheppingsplan (soera 2: 173; 6:145; 5:3)? Wat is trouwens aan een ongelovige te verwijten? Is ook hij niet een schepsel van Allah? 'Wie Allah ook wenst te leiden, Hij verruimt zijn hart voor de Islam *en wie hij wenst te laten dwalen, zijn hart maakt Hij nauw en gesloten alsof hij heel hoog aan het klimmen was*' (mijn cursivering; 6:125). Maar eindeloos wordt de ongelovige gemaand zich te onderwerpen aan de ware leer onder bedreiging met de vreselijkste straffen.

Heilige oorlog

In de moderne kritiek op de islam – of liever zijn allochtone aanhangers – wordt veel ophef gemaakt van de krijgsvreugheid van de koran. Die viel me eerlijk gezegd wel mee. Natuurlijk zijn er wel een paar passages die oproepen tot strijd tegen ongelovigen, maar de nadruk ligt meestal op zelfverdediging (2:191). En de martelaren, in wier kielzog *suicide bombers* zich opblazen, worden maar op één plaats genoemd (3:140) Het is duidelijk dat militante koranexegeten deze paar passages

geweldig hebben opgeblazen. Er is daarin overigens geen sprake van de 70 maagden die hun in het paradijs opwachten. Voor de rest is het de vertrouwde eigenwaan van monotheïsten die de waarheid in pacht menen te hebben en zich daarom schending van algemene morele codes veroorloven: gij zult niet doden, maar wel ongelovigen, ketters en abortusartsen. Ook het christendom kent de notie van de *militia Christi*, krijgsvreugheid van Christus.

Pedofilie toegestaan

Mohammed zelf wordt verweten dat hij een pedofiel was. Nu is het gegeven het mythische gehalte van deze figuur onmogelijk om iets als feitelijk juist vast te stellen. Wel gaat de koran ervan uit dat een man heel jonge meisjes tot vrouw kan hebben. Er zijn regels voor scheiding van zulke echtgenotes die nog niet menstrueren! Ik ben benieuwd hoe moderne koranuitleggers zich uit soera 65:4 praten. Ze zouden natuurlijk moeten zeggen dat je zo'n bepaling in het tijdsverband moet plaatsen. In alle oude culturen werden meisjes uitgehuwelijkt voor ze geslachtsrijp waren. Maar als boek met eeuwige waarheden geldt de koran voor de gelovigen nog steeds. Dus pedofilie mag, broeders in Allah?

Niet als tent over straat

Die regeling van scheiding van meisjes is trouwens een van de zeldzame concrete bepalingen in de koran, tussen alle gezeur over Allah's Alzijn. Maar op één plaats worden vrouwen vermaand 'dat zij hun aantrekkelijkheden niet tonen behalve wat ervan zichtbaar is' (24:31). Deze richtlijn is voor velerlei uitlegging vatbaar, maar als wandelende tent over straat gaan zodat niets zichtbaar blijft, is duidelijk in strijd met de koran.

Sjaria niet uit koran

En dan de vermaarde sjaria. Slecht één enkele keer wordt het afhakken van de hand bij de dief voorgeschreven (5:38). Hoe men uit deze schamele – primitieve – regels een heel rechtssysteem weet te construeren is een geval van uiterst creatief theologiseren.

Als ik even mag drammen: de koran rept met geen woord over besnijdenis, natuurlijk niet bij meisjes, maar ook niet van jongens. Een korangetrouwe islamiet (overgaveling) moet de ingreep dus principieel afwijzen.

Stukgelezen

Ik mag zeggen dat ik mijn Nederlandse koran heb stukgelezen: de pocketuitgave is zo slecht ingelijmd dat hij nu in stukken op mijn bureau ligt. Was het soms niet de bedoeling het hele boek te lezen? Zouden er veel islamieten zijn die het boek ooit echt gelezen hebben? Het zal wel net zo zijn als met de bijbel; fundamenta-

listische christenen zwaaien ermee, maar kennen het boek niet.

Net als de bijbel en het boek van Mormon is de koran een heilig geschrift dat niet gelovig *maakt*. Je moet al bij voorbaat geloven om erdoor gesticht te worden. Deze kritische lezer heeft de lectuur voorgoed van ieder respect voor de islam afgeholpen. Daarom kan ik iedereen aanraden de koran echt te lezen.

¹ *De Glorieuze Qor'an*, een Nederlandse vertaling door Rafiq Ahmed Fris e.a., Stichting Halal Life, Rotterdam 2012, ISBN 9789081974004, bestellingen: www.deglorieuzeqoran.nl

Reactie

Een kort commentaar op “Leve de Koning!” van Renée Arendsen de Wolff

CÉCILE LAPRÉ socioloog, psychologisch counselor en veldbioloog

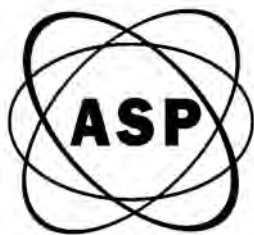
Ja, dat de Vrijdenker april 2013 bol stond met antimonarchie-artikelen was absoluut geen verrassing. Tja, je kan van een vereniging die zich reeds meer als 150 jaar ingezet heeft de **RATIO** in het denken uit te dragen, niet verwachten dat ze “achter in sprookjes gelovende volwassen Nederlanders” gaat staan.

Meer succes zal Renée Arendsen de Wolff hebben in het vinden van **pro-monarchie**artikelen in blaadjes van het CDA, de ChristenUnie en de Oranjeverenigingen. Daar zijn oranjeklanten genoeg die achter hun pc willen kruipen om hun afhankelijkheid aan onze legaal corrupte monarchie te betuigen. (zie art. Lapré in Vrijdenker nr.4)

Nog minder zullen de leden van onze vereniging zich waarschijnlijk willen identificeren met de adorerende oranje-

meute. Dat doe je niet bij de Ajaxaanhang, de aanhang van de nieuwe Paus en de aanhang van WA en Máxima.

Ikzelf heb het commercieel opgefokte oranjegedoe als beschamend voor de naam van vrijzinnig Nederland ondervonden.

Atheïstisch Seculiere Partij

www.atheistisch-seculiere-partij.nl

info@atheistisch-seculiere-partij.nl

Wethouder Hillenaarplantsoen 26

2284 VT Rijswijk

PERSBERICHT

OPENLUCHTFESTIVAL VAN DE REDE – ZATERDAG 7 SEPTEMBER 2013

Deventer, 20 juni 2013

Betreft: Aankondiging Openluchtfestival van de Rede

OPENLUCHTFESTIVAL VAN DE REDE | 7 SEPTEMBER 2013 | DEVENTER

De Atheïstisch Seculiere Partij (ASP) organiseert zaterdag 7 september 2013 het eerste Openluchtfestival van de Rede in Deventer bij de Muziekkoepeel in het Worpplantsoen.

Het Openluchtfestival van de Rede heeft als thema meegekregen:

Theïsme: werkelijkheid of illusie?

Tijdens het Openluchtfestival van de Rede zullen de volgende onderwerpen aan bod komen:

1. Wat is atheïsme?
2. De vrije wil het bewustzijn van het individu
3. Atheïst(en), kom uit de kast – (inter)nationaal
4. Strijd tegen blasfemiewetgeving en geloofsprivileges
5. De seculiere samenleving - "laïcisme"

Naast sprekers en debat zal de dag opgeluisterd worden met sketches en muziek. Verder brengt de Informatiemarkt van de Rede sociaal maatschappelijke en politieke onderwerpen naar voren over atheïsme, humanisme, scepticisme, secularisatie, vrijdenken en andere relevante onderwerpen.

Op dit moment hebben de volgende sprekers toegezegd te komen:

1. Sanne Terlouw (schrijfster) spreekt over 'Openbaar onderwijs is een recht voor alle kinderen in Nederland'.
2. Anton van Hooff (voorzitter van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte) houdt een hagenpreek over 'Humanisme is Atheïsme'.
3. Floris van den Berg (filosoof en directeur van CFI-Low Countries) gaat in op het atheïsme in relatie tot het veganisme.
4. Hans de Vries (voorzitter van de ASP) spreekt over het laïcisme als politiek uitgangspunt om te komen tot een seculiere samenleving.
5. August Hans den Boef (schrijver van het boek Nederland Seculier!) geeft antwoord op de vraag: 'U denkt dat u ongelovig bent, maar misschien vertoont u onbewust nog restanten van religieus gedrag?'
6. Marcel Wissenburg (Prof. Politieke Theorie, Raboud Universiteit) gaat in op "Strijd tegen blasfemiewetgeving en geloofsprivileges".

Benieuwd naar verdere uitbreidingen en invullingen van het programma? Ga naar de website van de Atheïstisch Seculiere Partij (ASP):

<http://www.atheistisch-seculiere-partij.nl/activiteiten>

"Openluchtfestival van de Rede"

Zaterdag 7 september 2013 van 13:30 tot en met 17:30 uur

Muziekkoepeel op de Worp te Deventer

Deskundigen

HANS LOUIS KOEKOEK (1935, Rotterdam) filmer en schrijver, publiceerde onder meer Ongelovige verhalen; zie ook www.hanskoekoek.nl

Onlangs was Nederland (terecht) geschokt door een afschuwelijk familiedrama. Een vader bracht zijn beide zoontjes om het leven en daarna zichzelf. Verwoed werd er naar de kinderen of hun lijkjes gezocht door gespecialiseerde speurders, die zoals overheidsfunctionarissen voor de camera wilden loslaten, getraind waren in het ontdekken van veranderingen in het landschap, met name in bos en heidevelden. Een willekeurige passant ontdekte de beide kinderlijkjes tenslotte in een langs de weg gelegen afwatering. Het zoeken was bemoeilijkt doordat de vader in zijn afscheidsbrief met geen woord over zijn zoontjes repte. Dat is vreemd en niet gebruikelijk bij dit soort drama's. De vader heeft een afschuwelijk misdrijf begaan. Laat daarover geen misverstand bestaan.

Maar de moeder? Is dat een beklagenswaardige, onschuldige vrouw? Mogelijk.

Hoe gaat het in de praktijk bij huwelijken die stranden? Vaak niet om jubelend over de daken uit te schreeuwen. Men staat elkaar hoewel in de beginne nog niet fysiek – maar de hunkering daartoe wordt allengs sterker – naar het leven. Volgens deskundigen (die volgens mij niet bestaan) neemt in de regel de vrouw het initiatief tot beëindiging van het huwelijk of de relatie. De man wil het in zijn diepst wezen misschien ook wel, maar vreest de grote stap. Hij heeft eenvoudig het lef niet. Als de vrouw doorzet, moet hij wel mee. Dan is de oorlogsverklaring over en weer een feit. En het is zoals een volkswijsheid beweert: in de liefde en in de oorlog is alles geoorloofd. De vrouw haalt haar wapens van stal: de kinderen blijven bij haar. Omdat hij geen goede vader is, of niet in de gelegenheid verkeert om kinderen te bieden waar ze recht op hebben, moet hij akkoord gaan met een schlemielige bezoek-regeling. Een paar uur in de veertien dagen. Moeder wacht gespannen in het naburige restaurant. Wel mag hij een flinke som geld bij de moeder deponeren voor het onderhoud van de kinderen, die hij nauwelijks kan zien opgroeien. Vanzelfsprekend blijft de moeder, zij heeft ten slotte de taak de kinderen opvoeding en huisvesting te geven, in het huis wonen. De hypotheek wordt ook vanzelfsprekend door de man opgebracht.

Wat kan de man daar tegenover stellen? Gek genoeg, niet zoveel. De mislukking van het huwelijk wordt niet gedeeld, maar komt financieel bij de man terecht. De man lijkt meer plichten dan rechten te hebben.

Daar komt bij dat om ongegronde redenen de sympathie gewoonlijk naar de vrouw uitgaat, mannen deugen in principe immers niet. Als de vrouw beweert dat de man haar slaat, hoeft dat niet waar te zijn. Zij wordt op haar woord geloofd, de man niet. Mannen verliezen wel hun haren, niet hun streken. Klopt de man aan bij allerlei instanties die geacht worden onpartijdig te zijn, dan worden de loketten bemand, nee bevrouwd, door vrouwen. Dan weet je wel waar de sympathie naartoe overhelt.

Op de lange duur ontstaat kortsluiting in het hoofd van de mens. Wij zijn onze hersens, geloof de neurobiologen maar. Zij komen dankzij de gevorderde technologie met zichtbare en tastbare bewijzen, en dat doen de dominee en de pastoor niet.

In de hersens vliegen en botsen de neuronen alle kanten op. Ze zijn niet meer gekanaliseerd maar ontregeld en ontregelen daardoor de mens die zij dienen te besturen. Populair gezegd: slaan de neuronen door, dan slaat de mens door. Zozeer dat een mens niet meer zichzelf is en zijn kinderen en zichzelf kan ombrengen.

's Avonds laat schreef ik deze column. De volgende morgen toen ik radio aanzette en in een nieuws-programma viel, hoorde ik dat de vader de aangescherpte beperkingen in de bezoekregeling niet kon verkroppen. Het kan de druppel geest zijn die...vult u zelf maar in. In zijn verziekte geest zal hij gemeend hebben, ik geen kinderen, dan jij ook niet! Zover kan het gaan. De deskundigen hadden alleen oog voor de noden of wensen van de vrouw, aan de man zullen ze niet gedacht hebben. Ongezien durf ik te stellen: het merendeel van de deskundigen in deze zaak zal vrouw geweest zijn. Deskundigen, wat die al niet uitrichten.